

**UNIVERZA V LJUBLJANI
FILOZOFSKA FAKULTETA
ODDELEK ZA PRIMERJALNO KNJIŽEVNOST IN LITERARNO
TEORIJO**

ZALA FURLAN

**Slovenska književnost in slovenščina v šolskem izobraževanju in življenju mladih
na avstrijskem Koroškem**

Magistrsko delo

Ljubljana, september 2020

**UNIVERZA V LJUBLJANI
FILOZOFSKA FAKULTETA
ODDELEK ZA PRIMERJALNO KNJIŽEVNOST IN LITERARNO
TEORIJO**

ZALA FURLAN

**Slovenska književnost in slovenščina v šolskem izobraževanju in življenju
mladih na avstrijskem Koroškem**

Magistrsko delo

Mentorica:

red. prof. dr. Vanesa Matajc

Somentorica:

izr. prof. dr. Urška Perenič

Študijski program:

Univerzitetni študijski program 2. stopnje:

Primerjalna književnost in literarna teorija

Ljubljana, september 2020

ZAHVALA

Zahvaljujem se svoji mentorici red. prof. dr. Vanesi Matajc in somentorici izr. prof. dr. Urški Perenič. Posebna zahvala gre tudi prof. Mariji Mletschnig in dijakom Zvezne gimnazije in zvezne realne gimnazije za Slovence v Celovcu.

Povzetek

Slovenska književnost in slovenščina v šolskem izobraževanju in življenju mladih na avstrijskem Koroškem

Magistrsko delo se ukvarja z literaturo slovenske manjšine na avstrijskem Koroškem in njeno recepcijo med dijaki in dijakinjami Zvezne gimnazije in zvezne realne gimnazije za Slovence. Literaturo razumemo v duhu empirične systemske literarne vede, kar pomeni, da predstavlja enega izmed socialnih sistemov, ki deluje v korelaciji z drugimi družbenimi sistemi in podsistemi. V magistrskem delu očrtamo specifične zamejskega literarnega polja (prostor, pojem literarne periferije, etničnost, narodnost, jezik, narodno pripadnost in jezikovno zavest). Poudarek dela je na literarnem proizvodjanju, torej na literarnih avtorjih in njihovi vlogi, ki jo prevzemajo kot akterji družbenega in kulturnega življenja, ter na literarni recepciji slovenske in koroške literature med t. i. novo generacijo mladih, predvsem v okviru didaktike književnosti pri pouku slovenščine na avstrijskem Koroškem.

Ključne besede: empirična literarna veda, systemska teorija, literarno proizvodjanje, slovenska književnost, Koroška, zamejska literatura, pouk književnosti, književna didaktika

Abstract

Slovenian literature and language in education and life of the young people in Austrian Carinthia

The master's thesis discusses the literature of the Slovenian minority in Austrian Carinthia and its perception among the students of the Slovenian High School in Klagenfurt. We discuss literature in terms of the empirical literary science and systemic theory, which indicates that it presents one of the social systems functioning in correlation with other social systems and subsystems. The thesis outlines the particularities of the Slovenian literary field in the Carinthian minority (area, notion of literary periphery, ethnicity, nationality, language, ethnic origin and linguistic awareness). The focus of the thesis is on literary production, namely on the authors of literary works and their acquired role as the creators of social and cultural life, as well as on the literary perception of Slovenian literature in Carinthia among the so called new generation of the young people, more precisely in terms of literature didactics in teaching Slovenian.

Key words: empirical literary science, systems theory, literary production, literary reception, Slovene literature in Austria, Carinthia, literature of minorities, teaching literature, literature didactics

Kazalo

Uvod	8
Teoretično ozadje	10
Sistemske in empirične obravnava literature	11
Mediji in literatura.....	17
Kontekst manjšinske literature	20
Slovenska književnost na Koroškem in njena identiteta.....	21
Etničnost, kultura, jezik.....	23
Narodna pripadnost in narodna zavest.....	25
Jezikovna zavest	28
Literarni proizvajalec	30
Od avtorja do literarnega proizvajalca.....	31
Kratek zgodovinski pregled koroških literarnih proizvajalcev	34
Pisatelj-preroditelj: Urban Jarnik.....	37
Med preroditeljem in umetnikom: Prežihov Voranc, Florjan Lipuš in Janko Messner	39
Prežihov Voranc.....	39
Florjan Lipuš	40
Janko Messner.....	41
Pisateljica-umetnica: Maja Haderlap	43
Pisatelj-avantgardist: Jani Oswald.....	44
Pisatelj med umetnikom in proizvajalcem: Martin Kuchling	46
Literarno sprejemanje: Zelo kratek uvod.....	47
Pouk literature po sistemu ELZ	49
Uvod v praktični del.....	51
Tehnike, metode in orodja pridobivanja informacij.....	52
Vprašanja in cilji ankete.....	54
Rezultati vprašalnika	58
Intervju s prof. Mario Mletschnig	77
Zaključek.....	83
Viri in literatura	85

Priloge:.....	89
---------------	----

Uvod

Magistrsko delo se ukvarja z literaturo slovenske manjšine na avstrijskem Koroškem in njeno recepcijo med dijaki in dijakinjami Zvezne gimnazije in zvezne realne gimnazije za Slovence. Prvi del naloge je zastavljen teoretsko. Literaturo razumemo v duhu empirične sistemske literarne vede, kar pomeni, da predstavlja enega izmed socialnih sistemov, ki deluje v korelaciji z drugimi družbenimi sistemi in podsistemi. Literarni sistem tvorijo delovalniške vloge proizvajanja, posredovanja, sprejemanja in obdelovanja (za več gl. S. J. Schmidt; D. Kos, M. Dović, U. Perenič). Empirični pristop k literaturi sodi med t. i. kontekstualne pristope, kar poenostavljeno rečeno pomeni, da se tekst obravnava v širšem kontekstu. Kontekstu manjšinske literature tudi posvetimo drugi del teoretičnega sklopa, kje očrtamo specifične zamejskega literarnega polja (prostor, pojem literarne periferije, etničnost, narodnost, jezik, narodna pripadnost in jezikovna zavest). Podrobno poznavanje literarnega konteksta slovenske manjšine je namreč nujno za celovitejšo obravnavo literature koroškega zamejstva. V zadnjem delu naloge pa se ukvarjamo z literarnim proizvajalcem v koroškem zamejskem prostoru. Izbrane avtorje in avtorico skušamo umestiti v kategorije pisatelj-preroditelj, med preroditeljem in umetnikom, pisateljica-umetnica, pisatelj avantgardist in pisatelj med umetnikom in proizvajalcem (Dović 2007). Posvetimo se literarnemu sprejemanju, predvsem v okviru didaktike književnosti pri pouku slovenščine na avstrijskem Koroškem. Zanimalo nas bo predvsem poznavanje slovenskih in zamejskih literarnih avtorjev, poznavanje njihovih del ter odnos do slovenske književnosti. V četrtem delu naloge smo z različnimi metodami ELZ (anketni vprašalnik in intervju) obravnavali literarno recepcijo med dijaki celovške slovenske gimnazije. Predstavimo metode pridobivanja informacij, končne rezultate pa analiziramo in interpretiramo. V drugem delu istega (četrtga) sklopa predstavimo intervju z dolgoletno profesorico slovenskega jezika na celovski gimnaziji Marijo Mletschnig.

Cilj in namen magistrskega dela je skozi prizmo empirične literarne znanosti preučiti del literarnega polja slovenske manjšine na avstrijskem Koroškem. Glavni poudarek je na literarnem proizvodjanju, torej na literarnih avtorjih in njihovi vlogi, ki jo prevzemajo kot akterji družbenega in kulturnega življenja, ter na literarni recepciji slovenske in koroške literature med t. i. novo generacijo mladih.

Teoretično ozadje

Ta del naloge je sestavljen iz treh delov. Prvi del se posveča sistemskim in empiričnim pristopom k literaturi s poudarkom na empirični literarni znanosti, ki jo je na Nemškem zasnoval Sigfried J. Schmidt v 80. letih prejšnjega stoletja. Pri nas pa so jo kritično sprejeli in inovativno razvijali Miran Hladnik, Dejan Kos, Marijan Dović in Urška Perenič. Ena od skupnih značilnosti vseh empiričnih in sistemskih literarnih pristopov je, da jih zanimajo konteksti, v katerih se literarna besedila proizvajajo, posredujejo, sprejemajo in obdelujejo (za več gl. npr. Perenič 2008; 2010). K literarnemu kontekstu sodijo tudi mediji (medijske tehnologije), ki jim bomo posvetili posebno poglavje. V obravnavi konteksta manjšinske literature se sicer ne bomo podrobneje ukvarjali z zgodovino, politično, gospodarsko ali pravno situacijo, temveč se bomo bolj osredotočili predvsem na pojme etničnosti, narodne pripadnosti ter narodne in jezikovne zavesti.¹

¹ Politični, gospodarski, zgodovinski in pravni položaj koroške manjšine je izredno razčlenjeno in kompleksno področje, ki ga ne bi bilo mogoče v celoti vključiti v okvir tega magistrskega dela. Kontekst manjšinske literature bo na kratko predstavljen v nadaljevanju.

Sistemske in empirične obravnava literature

Razumevanje literature se je od konca 60. let in opazneje 70. letih 20. stoletja začelo pomikati od interpretacijsko hermenevtičnega v smeri sistemsko-empiričnega raziskovanja. To obdobje so med drugim zaznamovali razvoj teorije znanosti, politična dediščina poznih 60. let ter vzpon naravoslovnih, družboslovnih in tehničnih disciplin. »To je čas, ko so raziskovalne metode naravoslovja vzpostavljene kot prototip znanstvenega dela, t. i. humanistika pa se s svojo intuitivno, individualizirano, elitistično in samoreflektivno razlagalno prakso znajde v obrambnem položaju.« (Kos 2004: 411) Utemeljitelj empirične literarne znanosti Sigfried J. Schmidt razmišlja o substancialnih spremembah literarne vede v zadnjih desetletjih, ki naj bi načele »hermenevtični mainstream«, in ugotavlja, da konec 90. ni več mogoče preučevati besedil izven sistemskega konteksta; da pomen ni več ontološko pripisan tekstu, temveč je razumljen kot rezultat interakcij med tekstem in bralci v kulturnem kontekstu; da koncept literature izhaja iz zapletenih družbenih in kulturnih procesov (kanonizacija, socializacija, ideologija) in da ima tudi literarna veda, kot vsaka druga disciplina, svoje izvajalce, ki so vedno del družbenega sistema.« (Dović 2004: 12) Prav v luči teh odkritij bomo poskusili osvetliti literaturo slovenske manjšine na avstrijskem Koroškem. Empirične in sistemske obravnave literature se osredotočajo prav na družbeni kontekst, zato je obravnava manjšinske književnosti še posebej zanimiva. Literarno polje manjšine se razlikuje od literarnega polja matice. Gre za prepletanje jezikov, kultur, izobraževalnih in vzgojnih sistemov, politike, historične vloge umetnikov (predvsem pisateljev) in pomena materinščine. Tako kot kontekst vpliva na pisatelja in sam tekst, tako ima tudi literatura recipročno zmožnost spreminjanja konteksta in okolja, v katerem nastaja. Sprejemanje in obdelava literarnega dela igrata pomembno vlogo v literarnem polju.

Zanimivo distinkcijo med literaturo in Literaturo izpostavi Miran Hladnik v članku Kako je ime metodi?, kjer reflektira svoj metodološki profil in raziskovanje literature tudi s pomočjo literarne empirije. »[V] metodoloških opozicijah se pogosto reflektirajo nazorske razlike. V literarni vedi se temeljna končnica riše med profanim konceptom literature [...] in konceptom

literature kot prostorom obredno vzvišenega, ki bogati življenje z globljim smislom. Gre za razliko med literaturo in Literaturo.« (Hladnik 2011: 2) Če povzamemo, je Literatura prostor, ki odpira vprašanja o smislu bivanja in sveta. Posledično se spremeni tudi vloga avtorja – pisatelja, ki prevzame vlogo nekakšnega posvečenega medija, posrednika med svetovi. Vsekakor dobi pesnik mitično podobo nekoga, ki mu je dano vedeti in razumeti več kot preostalim smrtnikom. Iz te romantične podobe se razvije tudi podoba pisatelja kot narodnega buditelja in združevalca. Več bo o tem govora v poglavju o literarnem proizvajalcu. Kot drugo pa Hladnik navaja literaturo, pisano z malo začetnico. Tovrstni pristop dojema literaturo kot »sredstvo različnih interesov v zasebnem in družbenem življenju« (prav tam). Gre torej za mrežo, za družbeni sistem, ki je podvržen zakonom koristnosti povpraševanja in potrošnje. V zgodovini literarne vede se je interes pretežno zamejeval na avtorja ter na interpretacijo besedila, le redko pa se je preizpraševalo vlogo bralcev, distributerjev, založnikov, tiskarjev, kritikov, medijev itd. Lahko bi povzeli, da pri empiričnih in sistemskih preučevanjih literature niso v ospredju literarna besedila, temveč z njimi povezani kognitivni in družbeni dejavniki (Kos 2004: 414).

Model ELZ je le eden od modelov empiričnih raziskovanj literature. Njena področja segajo od »razvoja novih teoretičnih modelov in metodoloških izhodišč, preko preučevanja bralnih strategij, produkcijskih postopkov, literarnih institucij in literarnega trga, do analize kulturne identitete in procesov globalizacije v povezavi z literarnimi sistemi« (Kos 2004: 413). Poleg ELZ se z empiričnimi in sistemskimi obravnavami literature ukvarjajo I. Even-Zoharjeva polisistemska teorija, P. Bourdieujeva teorija literarnega polja, nizozemska literarno-sociološka šola, N. Groebnova literarna psihologije, D. S. Miallova in D. Kuikenova analiza bralčevega odziva itd. (prav tam). Kot lahko razberemo iz pestrega nabora raziskovalnih usmeritev, se preučevanje literarne vede vztrajno pomika k bolj empiričnim in preverljivim rezultatom. Literarna veda mora vedno znova reflektirati lastno pozicijo. Le tako je mogoč odmik od hermenevtične literarne vede, fokusirane na avtorja in interpretacijo dela, k literarni vedi, ki temelji na »intersubjektivni preverljivosti rezultatov«, »ponovljivosti eksperimentov« in »uporabi empiričnih metod.« (Kos 2009: 45)

Po Doviću zavzema empirična literarna znanost (ELZ) osrednje mesto med empiričnimi in sistemskim teorijami literature, saj je »teoretično in praktično najbolj produktivna, hkrati pa deluje kot nekakšno vozlišče in stičišče podobnih usmeritev.« (Dović 2004: 21) Tudi to magistrsko delo bo manjšinsko literaturo osvetljevalo iz vidika ELZ.

Glavni predstavnik ELZ je Siegfried J. Schmidt z delom *Grundriss der empirischen Literaturwissenschaft* iz leta 1980. Želel je postaviti sistemske temelje novemu tipu literarne znanosti, »ki naj bi imela eksplicitno teorijo, njena dognanja bi bila empirično preverljiva, rezultati kar se da uporabni, vanjo pa bi morala biti vgrajena zavest o ločevanju med udeležbo v literarni komunikaciji in njenim znanstvenim raziskovanjem.« (Dović 2004: 42) Poenostavljeno bi lahko rekli, da predstavlja Schmidtova teorija »samosvoj odziv na splošnejši trend v literaturi, namreč za prenašanje težišča z raziskovanja avtorjev in njihovih del na raziskave literarnega trga in institucij, na historične načine sprejemanja literature, gradnjo in funkcije literarnega kanona, skratka za preučevanje *teksta v kontekstu*.« (Dović 2003: 268) Odnos med sistemi nujno pomeni komunikacijo, ki poteka med vsemi udeleženci sistema. Literarno komunikacijsko delovanje se nahaja v preseku teorij jezikovnega in estetskega komunikacijskega delovanja. Kot pomemben (pod)sistem Schmidt vpelje tudi množično jezikovno komunikacijo. Pod to prištevamo revije, časopise in založbe.² Pri množični jezikovni komunikaciji ne pride do neposredne komunikacije, temveč gre za komuniciranje, ki poteka enosmerno. Okrepljena je posredniška vloga, ki jo prevzamejo uredniki, založniki, marketinški oddelki pa tudi lektorji, oglaševalci ipd. (Dović 2003: 269)

Schmidt vpelje dva pojma, ki sta ključna za razumevanje literarnega komunikacijskega delovanja, in sicer pojma *delovalnika* in *delovanja*. *Delovalnik* ali aktant je lahko fizična oseba, lahko pa tudi kolektiv ali institucija. Pomembno je, da vemo, da je delovalnik vedno determiniran z lastnimi interesi in motivacijo. *Delovanje* pa upošteva »strategijo, delovanje in rezultate.« Vidimo torej, da se težišče samega raziskovanje prenese iz avtorja in interpretacije dela na raziskovanje vseh mogočih kontekstov in njihovo »kroženje v okolju, ki ga lahko imenujemo literarni sistem«. (prav tam)

Sistemska teorija po Luhmanu predstavlja drugi teoretični temelj ELZ. »Je sociološka sistemska teorija družbe, ki jo zanimata samorefleksivnost in avtopoetičnost družbenih sistemov, reprodukcija lastnih enot, predelovanje zunanje kompleksnosti v organizirano in reducirano, samoopazovanje ter neločljiva prepletenost družbenih sistemov.« (Dović 2003: 268) Gre za sociološko obravnavo vseh družbenih ravni skozi prizmo interdisciplinarnosti. Glavna izhodiščna teza je, da v sodobni razsrediščeni družbi ni podsistema, ki bi predstavljal družbo kot celoto. Vsak sistem ima določeno vedenje o svoji notranji organizaciji in o drugih sistemih, noben sistem, niti sociologija, pa nima popolne vednosti in razumevanja. Temeljna značilnost je torej samoopazovanje sistema – preko tega se lahko samoorganizira in določi svoje meje, kar je nujno za ohranitev sistema, tako lastnega kot drugega. Vsi sistemi so v recipročnem odnosu, nikoli ne gre zgolj za enostransko izmenjavo. (Dović 2004: 34)

Temeljni pojem, ki je ključen za razumevanje sistemske teorije je komunikacija. Prav ta pojem se prenese tudi v področje empirične literarne znanosti. Avtor, založniki, tekst, bralci in kritiki so v neprestani komunikaciji, hkrati pa so vsi skupaj determinirani z okoljem, v katerem sobivajo. Kot zapiše Dović:

Schmidtov koncept literature ni več opredeljen s teksti, temveč z dejanji/ravnanji v zvezi s teksti (literarische Handlungen), ki jim delovalniki (Aktanten) v literarnem sistemu (od zunaj) pripišejo literarnost. Tudi četvero delovalnih vlog v literarnem sistemu (proizvajanje, posredovanje, sprejemanje in obdelovanje) je treba razumeti v duhu sistemske teorije in teorije komunikacij. Spoj teh tipov dejanj je literarni proces, celota tega procesa v nekem okolju pa tvori literarni sistem s tremi osnovnimi funkcijami: spoznavno, normativno in čustveno-hedonistično. (Dović 2004: 40-41)

Pomemben segment v literarnem komunikacijskem procesu je *literarno posredovanje*. To je lahko neposredno ali posredno, kjer so pomembne založbe in tiskani mediji (časopisje). Gre torej za »omogočanje sprejemanja nekega teksta enega proizvajalca drugemu udeležencu komunikacije oziroma množici drugih« (Dović 2003: 272). Pomembno vlogo v tem nosilcu literarnega sistema igrajo založbe. Po Schmidtu lahko v procesu posredovanja govorimo o štirih operacijah. To so: (1) *lektorski procesi* (jezikovni in stilistični popravki, kot tudi popravljanje samega besedila), nato (2) *medialna realizacija* (računalniške korekture, tisk, vezava), dalje (3) *distribucija*, kar pomeni napraviti izdelek dostopen čim širši množici potencialnih uporabnikov, in kot zadnje (4) *trženje*, ki vključuje promocijo, reklamni material – cilj je torej prepričati čim več kupcev (v Perenič 2010: 172). Urška Perenič ločnice med tema dvema ravninama (tj. proizvajanja in posredovanje/distribucije) ne zariše tako ostro. Med tema ravninama namreč delujejo »lektorji, uredniki, zaposleni pri založbah, organizacijah, društvih itd.« Naštete vrste aktantov opravljajo več različnih vlog, zato ostajajo v med tema »dozdevno ločenima ravninama« (Perenič 2010: 175). Na samostojno, distribucijsko ravnino pa uvrsti vse tiste vloge, ki delujejo pri »organiziranem oblikovanju, zalaganju, posredovanju literature na kapitalskem knjižnem trgu ter pri organiziranem zbiranju in hranjenju.« (176)

Tretja ravnina v strukturi literarnega sistema je ravnina *literarnega sprejemanja*. Kako posameznik dojema literarno delo, je v domeni subjektivnega, saj na to vplivajo spomin, kriteriji in interesi. Pomembno je tudi razumevanje pojma *inferenc*: to so »prosta mesta« v tekstu, ki jih bralec dodaja iz lastnih virov in tako (pri)doda tekstu (vsakič) nov pomen. Sprejemnik torej bralec je pri aktu branju ne zgolj aktiven, ampak celo konstruktiven (Dović 2004: 273). »Literarni sprejemnik je najprej posameznik, opredeljen s svojim sistemom predpostavk, s svojo socializacijsko zgodovino, motivi in ekonomskim položajem« Gre torej za raznoliko sprejemanje literature, ki je odvisna od subjektivnih (čustvovanje, spomni, interesi ipd.) in kolektivnih dejavnikov. (274)

Na ravnino *literarnega obdelovanja* (Urška Perenič pa ravnini recepcije in obdelovanja združuje) sodi predvsem literarna kritika, literarni odzivi na literaturo v revijah in časopisju. Prav tako sodi sem vloga literarnega zgodovinarja oz. znanstvenika in pa aktanti v vzgojno-

izobraževalnem procesu (Perenič 2010: 178), kar je z vidika naše teme zanimivo in uporabno spoznanje. Učitelji in učeči se aktivno sooblikujejo literarni sistem. Empirični del naloge preverja recepcijo pri dijakih ter intervju s profesorico.

Mediji in literatura

Pri sociologizaciji in empirizaciji literarne vede literarnosociološka vprašanja stopijo pred klasične probleme smeri, ki jih je zanimal predvsem tekst. Ko osvetlimo še druga področja, ki so tesno zvezana z literaturo, seveda ne moremo mimo medijev. Le-ti so močno zaznamovali (in še vedno zaznamujejo) tok literature. Mediji so pomemben vidik tudi pri književnosti manjšine in sploh pri prebivalcih manjšine, saj vzpostavljajo svojevrstno vez z matico. Mislimo na revije, časopise, radijske in televizijske oddaje v materinščini (»Tedensko izhajata časopisa *Novice* in *Nedelja*, vsakodnevno se oddaja slovenski spored radia ORF ter dodatno na isti frekvenci nekaj ur radio Agora, na državni televiziji je tedensko na sporedu oddaja *Dober dan*, *Koroška*. Svoja glasila izdajajo tudi številna društva.« (Slovenci v Avstriji 2020). Ob kulturnih društvih so mediji njihovo okno v svet ali bolje rečeno v matico.

Dejan Kos v članku *Mediji in spremembe v literarnem sistemu*: zgodovinski vidik poudari, da lahko »vpliv medijev na literaturo celovito obravnavamo samo v primeru, ko tudi slednjo razumemo kot zapleten družbeni, kulturni in komunikacijski sistem.« (Kos 2017: 29) Kos definira medije kot »preplet tehničnih dispozitivnih in semiotičnih sistemov.« Mediji recipročno vplivajo na druge družbene sisteme pa tudi na kolektivno identiteto ter tako igrajo pomembno vlogo v literarnem sistemu. Urška Perenič pa v članku *Še k pojmu medialnosti* zapiše, da bi medialnost »lahko opredelili kot specifičen modus izražanja umetnine.« Kar je pri pojmu medialnosti izjemnega pomena, je dejstvo, da se ne ukvarjamo zgolj s posredniškim vidikom medija temveč »na kakšen način medij sodeluje pri generiranju in konstrukcijah resničnosti.« (Perenič 2017: 4) Medialnost lahko razlagamo skozi prizmo medijske teorije ali medijske zgodovine. Tu se bomo osredotočili na drugo. V medijski zgodovini naletimo na »dršno identiteto pojma medialnosti«, to se pravi, da je kulturno-zgodovinsko pogojena. »V tem pogledu je tudi pojav modernih in tehničnih medijev zgolj ena od stopenj v zgodovini medialnosti.« Če naredimo strnjen zgodovinski pregled medialnosti, se ta začne pri nenapisanem jeziku (staroselci), sledi medialnost govora, pisave, kulture tiska in medialnosti elektronskih in tehničnih medijev.(6)

Kos v svojem članku postavi tri mejnike medijskega razvoja, ki so močno zaznamovali tudi potek literarne zgodovine. Govorimo o razvoju pisave, tiska in avdiovizualne tehnologije. Avtor poudari, da »nove tehnologije praviloma ne odpravljajo starih, temveč različni mediji – vključno s svojimi značilnimi sistemskimi učinki – obstajajo vzporedno, se dopolnjujejo, nadgrajujejo, se izključujejo ali pa si konkurirajo.« (Kos 2017: 30) Za razvoj literarnega sistema igrajo vsi enako pomembno vlogo, je pa razvoj tiska tisti, ki je »generiral nov tip družbene organizacije. [...] Eden od glavnih učinkov je diferenciacija, profesionalizacija in institucionalizacija družbenih vlog.« (34) Dandanes je družbena delitev vlog veliko bolj razvejana in kompleksna, kot je bila v drugi polovici 18. stoletja. Zanimiv preskok, ki ga (med drugim) povzroči izum tiska, je tudi kriterij literarnosti. Kot zapiše Kos, postane »izhodišče literarnosti osamosvojeni posameznik, ki semantično odprtost literarnega sistema dojema kot prostor izživetja lastne samoreflektivnosti. Koncept avtonomnega subjekta postane podlaga koncepta estetske avtonomije.« (36) Samoosamosvajanje subjekta vpliva tudi na proces kanonizacije. Kos nam v članku predstavi dva tipa kanonizacijskih procesov. Na oba je močno vplival razvoj tiska. Kot prvi proces kanonizacije predstavi Kos »elitistični, uradni kanon«, ki literaturo razume kot »prostor subjektive celostne samouresničitve«, kot drugi pa »neuradni kanon množične kulture, ki se je izoblikoval prav z množično reprodukcijo besedil.« (36) Vidimo torej, kako velik in nezanemarljiv vpliv je imel izum tiska (skupaj z naraščajočo avtonomijo in svobodo subjekta) na literarni sistem. Z opredelitvijo kanona in kanonske literature, se začne razvoj t. i. literarnih središč in posledično literarne periferije, kamor prištevamo tudi manjšinsko literaturo. O tej temi bomo spregovorili v poglavju Kontekst manjšinske literature. Velja samo nakazati povezavo med izumom tiska, nastankom literarnega kanona ter literarnih središč in periferije.

Omenili smo, da postane avtonomni subjekt podlaga za estetsko avtonomijo. To pomeni, da estetska izkušnja ni več enovita, saj razpade na spoznavno, etično in emocionalno komponento. (36) Bralci imajo torej svobodno izbiro nabora literature, glede na njihovo želeno recepcijsko komponento. Literarno sprejemanje torej ni več zgolj v domeni estetske izkušnje – pogosto bralci posegajo po delih z eksplicitno etično ali emocionalno komponento. Večji izbor literature nedvomno ponuja tudi internet, saj informacije dosežejo večjo skupino ljudi.

Kos izpostavi tudi dejstvo, da novi avdiovizualni mediji privedejo do nastanka novih literarnih zvrsti, kot so strip, radijska igra, elektronska animirana literatura (37). Sama bi tu še dodala zvočno knjigo (»audiobook«), ki je posebno med mlajšo generacijo prevzela pomembno mesto. Njen uspeh gre najverjetneje pripisati praktičnosti, saj bralcu omogoča, da posluša knjigo in istočasno počne še kaj drugega. V nasprotju z branjem knjige, ki zahteva popolno posvetitev zgolj branju. Kos skozi svoj članek vseskozi nakazuje, da dandanes »ni več mogoče vzdrževati iluzije o avtonomiji in samoorganizaciji literarnega sistema.«³ (38) Urška Perenič pa predvsem poudari, da »mediji niso zgolj prenosniki vsebin, ampak so udeleženci pri konstituiranju vsebine oz. pomena in oblike sporočila.« (Perenič 2017: 9)

3 Kljub temu pa specifično in s tem določeno avtonomijo in samoorganizacijo očitno le ima - saj sicer sploh ne bi mogli govoriti o literarnem sistemu. Seveda pa je (kolikor ga razumemo kot družbeni sistem) v interakciji z drugimi družbenimi sistemi; kot se je vselej upoštevalo različne kontekste: od nacionalnotvorne, kulturne vloge literature naprej (gl. Marko Juvan: Prešernovska struktura in svetovni literarni sistem).

Kontekst manjšinske literature

Kontekst manjšinske literature je za raziskovanje zanimiv z več vidikov. Prvi je jezikovni, saj večina ljudi v zamejstvu vsakodnevno uporablja vsaj dva jezika. Jezikovna pestrost se kaže tudi v dialektih in raznovrstnih jezikovnih hibridih⁵ (Mikolič 2000), ki jih ljudje uporabljajo. Tu so večnarodnost in identitetni problemi, zagata narodne identitete in opredelitve, odnos do zgodovinskih dogodkov in kolektivnih travm, pa generacijski razdori, vdor globalizacije itd. Iz zgodovinskega, sociološkega, psihološkega, etnološkega, jezikovnega in literarnega vidika so prostori zamejstva zanimivi, saj predstavljajo presečišča mnogih idej, jezikov, navad in kultur (gl. Zavrtanik Zimic 1998, Zupančič 1990, Mikolič 2000, Malle 1997, Makarovič 1997).

Magistrsko delo se osredotoča na kulturno-literarni vidik, in sicer na recepcijo koroške literature pri mladih koroških zamejskih Slovencih. Mlade (starostna skupina med 16 in 18 let) sem si kot ciljno skupino izbrala iz dveh razlogov: prvi je praktične narave, saj sem kot asistentka za slovenski jezik na gimnaziji v Celovcu imela možnosti izkusiti pedagoški proces iz prve roke, drugi razlog pa je njihova neobremenjenost s preteklostjo, saj niso neposredno izkusili jezikovnega zatiranja.

⁵Gre za hibridizacije v pogovornem jeziku.

Slovenska književnost na Koroškem in njena identiteta

Pred plebiscitom leta 1920 je bila književnost Slovencev na Koroškem integralni del slovenske literature in njenega razvoja. Pomembno vlogo so imeli Urban Jarnik, pa Mohorjeva družba, Janežičev *Slovenski Glasnik*, Einspielerjevi časopisi, *Kres* in seveda začetki Prežihovega Voranca. Po plebiscitnem letu 1920 slovenski literarni razvoj na avstrijskem Koroškem ni dohajal tistega v matici. Razlogov za to je več, izpostaviti pa velja »asimilacijski pritisk, beg večine laične inteligence, pomanjkanje kulturne infrastrukture«, torej družbenopolitične vzroke, ki močno vplivajo na zmožnost literarne produkcije (Leben 1994: 73). Tudi dandanes je produkcija vsaj delno pogojena z družbenopolitičnimi dejavniki. Slovenski narod se definira kulturno in ne državnozgodovinsko, zato je ideja slovenskega skupnega prostora izjemno relevantna. Andrej Leben že leta 1994 zapiše, da »je razumljivo, zakaj se vse bolj redko govori o matičarjih, zdomcih in zamejcih.« Njegova razmišljanja so nastala mnogo pred globalizirano in združeno Evropo. Že takrat je izrazil pomisleke, kam torej spada koroška literatura in predvsem komu pripada. Samoumevno je, da državne meje niso meje slovenske kulture in književnosti. Kljub določenim tendencam, da bi se koroško književnost uvrščalo med enakovredni sestavni del slovenskega slovstva, je ta naloga zaradi specifik te literature problematična. Leben zapiše, da smo pogosto soočeni s trditvijo, »da je koroška slovenska literatura tako del slovenske kot avstrijske literature, ali drugače povedano: da ima dvojno identiteto.« Tovrstna opredelitev je sicer na prvi pogled smiselna, vendar »se ob podrobnejšem pogledu izkaže za zavajajočo in nediferencirano (74).« Leben vidi problem predvsem v tem, da merimo slovensko in avstrijsko književnost z različnimi merili. Kot poudari: »Avstrijska je namreč le v družbenem, kulturnopolitičnem in socialnem pogledu – od leta 1920. V zgodovinskem, kulturnem in jezikovnem pogledu pa je slovenska. Zaradi tematskih in motivnih posebnosti, ki imajo svoj izbor v koroškem vsakdanu, je vsekakor ni moč vezati na avstrijsko literaturo, hkrati pa pripadnost slovenski literaturi, ki se najjasneje manifestira skozi jezik, ni moč zreducirati na neko nacionalno priznavanje k

slovenstvu.« (prav tam) Komparativist Janez Strutz zapiše, da je »značilnost koroške slovenske literature v njeni distanci tako do avstrijske kot do slovenske književnosti« in da so »samostojni razvoj in »slabe izkušnje« s pripadnostjo tako »avstrijski« kot »slovenski« literaturi privedli do te močno regionalno vezane identitete in so oblikovali zahtevo po nekakšni avtonomiji koroškega slovenskega slovstva, ki noče biti razumljeno kot zastarela različica slovenske literature ne biti eksotični privesek literarnega snovanja v Avstriji, temveč želi s periferije prispevati k mnogoličnosti slovenske kulture in kulture nasploh.« (76)

Etničnost, kultura, jezik

Kljub temu da želi pričujoče delo osvetliti predvsem literarno polje slovenske manjšine na avstrijskem Koroškem in recepcijo manjšinske literature med mladimi, ne moremo mimo nekaterih etnoloških, jezikoslovnih in narodnostnih vprašanj. Problematizacija slovenstva in slovenske identitete je izjemno obsežna in kompleksna tema, ki je na tem mestu ne bomo obravnavali. Izpostavili bomo samo nekatera dejstva, ki nam lahko pomagajo bolje razumeti položaj manjšinske literature na slovenskem literarnem zemljevidu. Janko Malle v članku O etnični identiteti kot relativni kategoriji v odnosih med Slovenijo in manjšinami zapiše, da »ne moremo govoriti o nekem homogenem in trajnem jedru slovenske nacionalne identitete,« (Malle 1997: 35) nato pa nadaljuje: »Dejstvo, da so Slovenci v srednji Evropi razdeljeni na štiri države in raztreseni drugod po svetu, kaže na to, da so vsem Slovencem skupne le tiste osnovne strukture, ki jih opredeljujemo z jezikom in kulturo. (35)

Identifikacija s slovenskim narodom je torej večinsko bila in tudi vedno bo, povezana prav s slovenskim jezikom. Katja Strum-Schnabl je zapisala o materinščini slednje:

Jezik – in tukaj se kaže pomen materinskega jezika – je več kakor samo sredstvo, s katerim se predajajo informacije, jezik je vedro, v katerem se spajata duševnost in razumnost človeka, vsled česar postane bitje določene mentalitete v okviru svoje narodne pripadnosti. In le če se človek z malega v svojem jeziku organsko razvija in če mu je dana možnost izoblikovati svoje materinski jezik, postane sposoben zajemati kulturne vrednosti ali če ima v sebi ustvarjalno silo, le to uresniči. (v Strum – Schnabl 1994: 59)

Z obstojem in razvojem materinskega jezika je torej povezana »samouresničitev človeka, kot duhovnega bitja sposobnega kulturnega izživljanja in ustvarjanja.« (prav tam) O etnični in narodni identiteti manjšin je še posebno zanimivo razmišljati v procesu evropskega povezovanja in globalizacije. Pojem etničnosti teoretiki zelo različno razlagajo, vendar bi lahko pod skupni imenovalec postavili trditev, da je etničnost kontinuiran »kompleks mitov, spominov, simbolov in vrednosti, ki se prenašajo iz generacije v generacijo in po katerih se neka skupnost ločuje od drugih.« (Mikolič 2000: 173) Predvsem pa gre za »opredeljevanje posameznika in skupin kot pripadnike določeni skupnosti.« (Zupančič 1990: 253) Posledično

tudi pojem kultura razumemo kot »skupek lastnosti, po katerih se etnične skupnosti razlikujejo med seboj.« (173) Jezik na tem mestu nastopi kot »naravna in nujna sestavina fizične in kulturne kolektivne tradicije, ki je kot tak pomemben pokazatelj etnične avtentičnosti.« (174) Ko želimo opredeliti pojema etničnosti in kulture, velja poudariti, da na kulturo neke skupnosti venomer gledamo kot na dinamičen pojav. Kultura nekega naroda ali manjšine ni statičen pojav, ampak je »nenehno spreminjajoč se pojav, ki se preoblikuje v interakciji z drugimikulturami gre seveda za hibridizacije v pogovornem jeziku.« (174) Če se navežemo na prejšnje poglavje, ko je bilo govora o problematiki identitete koroške literature, lahko vidimo, kako pride do takšnega zapletenega literarnega polja. Avstrijska in slovenska kultura sta v obravnavanem prostoru tako prepleteni, da je nemogoče uvrstiti koroško literaturo k eni ali k drugi. Na tej točki bi bilo smiselno uvesti še pojem naroda. Le-ta se od etnične skupnosti razlikuje po tem, da ima politične aspiracije, zato narod razumemo predvsem kot državo, »ki lahko nastane tudi neodvisno od etnične komponente.« (175)

Narodna pripadnost in narodna zavest

V članku z naslovom Povezanost narodne in jezikovne zavesti avtorica Vesna G. Mikolič zapiše: »Na točki etnične identitete se sociološki in antropološki vidik srečuje s psihološkim, saj poleg družbe kot celote stopi v ospredje posameznik z lastnimi osebnostnimi potezami in vrednotami. S psihološkega vidika se nam etnična/narodna identiteta pokaže kot izrazito večplasten pojav.« (Mikolič 2000: 175) Avtorica v nadaljevanju članka problematizira pojme, kot so narodni ponos, patriotizem, domovinski zanos, zavezanost, privrženost narodu, lojalnost državi ter zaključi, da se pri zgoraj navedenih pojmi izražajo predvsem »občutja in čustva, ki jih posameznik goji do lastne narodne skupnosti, kognitivna sfera pa se vse bolj prepleta z emocionalno in aktivnostno.« (177) Če povzamemo, je etnična identiteta trpen odnos posameznika do etnične identitete, medtem ko je narodna/nacionalna zavest dejaven odnos posameznika, ki je sestavljen iz kognitivnega, emocionalnega in aktivnostno/dinamičnega dela (178). Nas zanima predvsem vloga, ki jo igra jezik pri gradnji identitete. Jezik je graditelj literarne umetnosti in kot tak zanimiv za preučevanje znotraj manjšin. Če odraščamo v državi, kjer je naš materni jezik uradni jezik, kjer se tako v javnem kot zasebnem življenju uporablja zgolj ta jezik, je možnost, da bomo že v mladosti razmišljali o vlogi in pomenu jezika znatno manjša. V manjšinah, ravno narobe, so že otroci postavljeni pred dejstvo, da se v različnih situacijah in z različnimi ljudmi, govori različen jezik. Jernej Zupančič v svojem članku Identiteta je merljiva razmišlja o identiteti manjšincev takole:

Identiteta manjšincev se torej pomembno razlikuje od tiste pri pripadnikih večinskega naroda. Zunanja objektivna znaka (elementa) sta jezik in prepoznavna kultura, poleg samega opredeljevanja ter narodne zavesti. Slednja pomeni nenehno subjektivno odločanje za vzdrževanje in ohranjanje narodne identitete. Biti npr. »zavedni Slovenec« pomeni izpovedovati se, predstavljati in izjasnjevati se kot Slovenec, pomeni vzeti objektivne znake slovenstva kot vrednoto in jih zavestno ohranяти. [...] Pripadnik manjšine mora za subjektivno sprejeto vrednoto »slovenskosti« storiti več kot pripadnik večinskega naroda (Zupančič 1990: 254).

Razberemo lahko torej, da zahteva narodno opredeljevanje v manjšini predvsem napor in stalno prizadevanje, ki zahteva vedno znova zavestno odločitev za jezik, za kulturo in za identiteto.

Jezik je »pogoj kulture (Mikolič 1997: 179)«, je pa tudi »osnovni razpoznavni znak navzven in povezovalec navznoter. Je kultura, filozofija, simbol in smisel (Zupančič 1990: 259).« Po Južničju vsak »jezik odraža neko kulturo; v jeziku se izpričujejo vrednote, ideologija, svetovni nazor, odnos do življenja idr., značilni za neko kulturo (Mikolič 1997: 179).« Če gremo še dlje, Južnič govori o t. i. »jezikovnem modeliranju stvarnosti« - saj vsak jezikovni sistem v določeni meri določa percepcijo sveta, okolja, v katerem je človeku dano živeti« (179). Po teoriji o t. i. »jezikovnih vzorcih« (Sapir – Whorfova hipoteza), je »človekov idejni svet tesno naslonjen na jezikovno strukturo. [...] Resnični svet je nezavedno zgrajen na jezikovnih navadah neke skupnosti. Jezikovni vzorci in kulturne norme se razvijajo sočasno, pri čemer predstavlja določeno omejitev jezik kot sistem in ne le naključna skupina norm« (179). Ravno zaradi zgoraj napisanega, je v manjšinah zanimiva izbira jezika glede na dano situacijo (npr. doma, v šoli, s prijatelji, v javni ustanovi...) in celoten jezikovni in identitetni okvir, na katerega vpliva ta odločitev. Še posebej, ko se ukvarjamo z jezikom v manjšinah lahko jasno vidimo, da jezik ni »zgolj sredstvo medsebojnega sporazumevanja in vplivanja, pač pa tudi pomemben dejavnik osebne in etnične identifikacije« (179). Vloga, ki jo jezik zavzema v neki kulturi in hkrati pri identiteti posameznika je izredno kompleksna in preobsežna, da bi jo na tem mestu obdelali v celoti. Zavedati se moramo, da človekova identiteta, naj bo individualna ali kolektivna, ni nikdar dana, temveč zadana. Je rezultat ustvarjalnega oblikovanja sveta. »To oblikovanja izhaja iz simbolnega sistema posameznika ali skupine in doživi prav v tem sistemu svojo ponovno refleksijo.« (Makarovič 1997: 166)

Med koroškimi Slovenci lahko prepoznamo eno in drugo skrajnost narodne in etnične identifikacije, in vse nianse med njima. Subjektivni občutki glede pripadnosti narodu so izoblikovani v primarni družini in seveda skozi medijski in politični aparat. Janko Malle zapiše, da »imamo med koroškimi Slovenci opravka z etnično identiteto, ki na eni strani s pretirano poudarjenimi etničnimi identifikacijskimi simboli dobiva agresivne oblike nacionalne zavesti (nasproti nemškemu nacionalizmu), na drugi strani pa etnična identiteta niti v znanju

slovenskega jezika ni več prepoznavna.« (Malle 1997: 37) Osredotočili se bomo na komponento etnične identitete, ki je najbližja naši temi, to pa je pojem jezikovne zavesti.

Jezikovna zavest

Van Lier jezikovno zavest definira takole:

Jezikovna zavest se definira kot razumevanje človekove jezikovne zmožnosti in njene vloge v razmišljanju, pri učenju in v družbenemu življenju, hkrati pa jezikovna zavest pomeni tudi zavedanje moči in nadzora, ki nam ju jezik omogoča, in zavedanje o zapletenem razmerju med jezikom in kulturo (v Malle 1997: 179).

Ločimo dve vrsti jezikovne zavesti, in sicer pomožno jezikovno zavest (*subsidiary awareness*) in usmerjeno zavest (*focal awareness*). Pomožna jezikovna zavest nam omogoča sprejemanje pomena sporočila (transparentnost jezika – *transparency of language*), ne da bi se ukvarjali z jezikom samim. Usmerjena jezikovna zavest pa presliči pomen, zato da se lahko osredotoči na prenosno sredstvo, tj. sam jezik. Ljudje imamo seveda različno razvite jezikovne zavesti, na to pa vpliva mnogo dejavnikov. Če se poklicno ukvarjamo z jezikom, bo naša usmerjena jezikovna zavest seveda bolj razvita, kot pa če jezik uporabljamo zgolj kot sredstvo komunikacije. Zanimivo je tudi, da se lahko »jezikovna zavest posameznika in celotne skupnosti poveča, ko se v določenem zgodovinskem trenutku neki jezik začne čutiti ogroženega od drugih, npr. ob okupaciji, tujih nacionalnih pritiskih, povezovanju v multikulturne združbe itn.« (Malle 1997: 180) Primer avstrijske Koroške je zelo nazoren primer tega, kako se je usmerjena jezikovna zavest kolektivno povečevala glede na zunanje pritiske. Ker je pričujoče delo namenjeno predvsem raziskavi položaja literature in jezika danes, se ne bomo ukvarjali z razmerjem med zgodovinskimi dogodki in usmerjeno jezikovno zavestjo. Dejstvo je, da se je z »odprto« in globalizirano Evropo, odnos mladih generacij do jezikov spremenil, med drugim tudi zaradi skupnih platform na internetu, kjer prevladuje angleški jezik ali pogovorne in okrnjene različice njim lastnega jezika. Razvidno je seveda, da se dvo- ali večjezični govorci bolj zavedajo lastnega govornega obnašanja kot enojezični govorci (prav tam).

Tako kot narodna pripadnost in narodna zavest, se tudi jezikovna zavest razčleni na tri dele: kognitivno, emocionalno in aktivnostno/dinamično. Kognitivni del jezikovne zavesti sestoji iz predstav, sodb in vedenja o jeziku ter jeziku kot sestavnem delu kulture, razumevanja jezika

in njegove družbene vloge. Gre torej za racionalne sodbe in spoznanja o jeziku, njegovi vlogi in funkciji. Večina kognitivnih spoznanj je pridobljenih preko izobraževalnih institucij kot tudi samoizobraževanja. Drugi sestavni del jezikovne zavesti je emocionalni, kar predstavljajo čustvene reakcije in vrednostni odnos do jezika. Le-ta je ponavadi privzgojen v primarni družini, preko staršev ali starih staršev in drugih sorodnikov. Menim, da je za ohranjanje jezika v etničnih manjšinah ravno emocionalni odziv največjega pomena. Slovenščina mnoge zamejce in zdomce spominja na dom, družino, nekakšno toplino in zavetje, ki ga najdejo v materinščini. Je jezik privatne in intimne sfere, v nasprotju z jezikom države, ki predstavlja vse, kar je javno. Kot zadnja komponenta pa nastopi aktivnostna/dinamična uporaba jezika, kar pomeni predvsem »odnos do jezika med samo jezikovno rabo.« (prav tam)

Za slovenski narod in njegove manjšine je jezikovna zavest še toliko bolj pomembna, saj smo narod, ki se je definiral kulturno in ne državnozgodovinsko. »Slovenski jezik in nacionalna identiteta sta po Ponižu dve povezani in nerazdružljivi znamenji naše zgodovinske navzočnosti« (181). Žal se slovenska jezikovna (samo)zavest prepogosto kaže samo ob trenutkih ogroženosti, ki so v etničnih manjšinah pogostejši kot v matici. V praktičnem delu pričujoče magistrske naloge nas bo zanimalo tudi, ali mladi koroški zamejski Slovenci občutijo slovenski jezik kot prostor za lastno jezikovno kreativnost in s tem razvijanje svoje in narodne samozavesti.

Literarni proizvajalec

Dovič v svojem delu problematizira vlogo literarnega proizvajalca – avtorja na slovenskem literarnem polju od razsvetljenstva do sodobnosti. Pri svoji raziskavi se odmakne od tradicionalnega pogleda na pesnike in pisatelje. Poudarjeno je, da gre za načelni odmik od »(zgolj) tekstualno-interpretativne tradicije« (Dovič 2009: 9) k bolj sociološko-kontekstualni praksi. Osvetljeni so torej socialni, politični, ekonomski in drugi vidiki literarnega polja. Ker je slovenska zamejska oziroma manjšinska literatura podvržena povsem drugim zakonitostim kot literatura matice, se je literarno polje in z njim avtorska funkcija razvijalo drugače. Na podoben način bomo poskusili konstruirati shemo »slovenskega zamejskega pisatelja« omejenega zgolj na koroško zamejsko literarno polje. Ker bi bila sistematizacija vseh avtorjev preobsežna za to magistrsko delo, bomo izbrali zgolj najvidnejše predstavnike, ki so zaznamovali določeno »etapo« v razvoju slovenskega koroškega pisatelja. Lahko bi rekli, da smo poskusili izbrati najbolj reprezentativne avtorje za določen model.

Izhodiščna hipoteza te kvalifikacije je sledeča. Slovenski koroški literarni sistem je bil do ustanovitve revije *mladje* močno zaznamovan s tradicionalno, moralistično in vzgojno literaturo, povezano predvsem z Mohorjevo družbo. Literatura je bila v službi »višjih« ciljev, kot so bujenje narodne zavesti, poudarjanje vloge slovenščine kot nacionalnega identifikacijskega sredstva in spominjanje kolektivnih travmatičnih dogodkov iz preteklosti. Ponavljajoče se teme in motivi so bili položaj Slovencev v manjšini, občutek jezikovne in narodnostne ogroženosti, občutki manjvrednosti in drugorazrednosti. Maja Haderlap ugotavlja, da je »nemški nacionalizem določal vsebino slovenske literature, ki je sicer vnašala nove groteskne, socialno angažirane in tendenčne prvine, vendar ni mogla nagovoriti človeka v njegovi ambivalentnosti.« (Leben 2014: 24). Po letu 1960 se prebudijo prve težnje po avtonomnosti literarnega sistema in avtonomnosti literature, ki bi se rešila okov »manjšinskega konteksta« in zaživela kot refleksija individuuma. Ker so se ob 50-letnici plebiscita razmere spet zaostrole in je bil status slovenščine v slabšem položaju, so morali literarni proizvajalci v ospredje ponovno postaviti družbeno ozaveščeno pisanje. Po vstopu

Slovenije v Evropsko unijo in težnjah po združeni Evropi, se tovrstna družbena angažiranost spet umika v ozadje in prepušča vodilno pozicijo osebnoizpovedni in predvsem lirični literaturi. Pomembno je tudi poudariti, da se je z zamislijo o »skupnem slovenskem kulturnem prostoru«, način recepcije tega dela slovenske književnosti spremenil. Kot zapiše Leben, se danes koroška literatura »vse bolj skladno obravnava z vso slovensko literaturo in se oznaka »zamejska« ali »manjšinska« literatura izgublja.« (24–25) Rezultat razvoja literarnega sistema pa ni odvisen zgolj od literarnih proizvajalcev, temveč od celotnega sistema: »literarnega trga, založništva, kritike, kulturnih ustanov, bralstva pa tudi šolstva, politike in ekonomije.« (Dović 2007: 10)

Od avtorja do literarnega proizvajalca

Nobene od štirih komponent literarnega sistema po Schmidtu ne smemo obravnavati izolirano, »temveč v kontekstu diferenciacije celotnega literarnega sistema in razvoja njegovih struktur.« (Dović 2007: 35) Položaj literarnega proizvajalca je močno prepleten še z drugimi vlogami v literarnem sistemu in tudi drugimi disciplinami, na primer z založništvom, razvojem medijev itd. Marijan Dović je svojo kategorizacijo zgodovinskega razvoja slovenskega pisatelja od razsvetljenstva do sodobnosti utemeljil na treh glavnih kontrolnih točkah: *avtonomizaciji slovenskega literarnega sistema, profesionalizaciji literarnega proizvajalca in kot zadnje evoluciji percepcije avtorjevega družbenega položaja.* (43–44) Sama se bom osredotočila predvsem na percepcijo avtorjevega družbenega položaja in vloge, ki jo avtor kot kulturna avtoriteta igra v manjšinskem literarnem polju. Dovičeva študija se je izčrpno ukvarjala z biografijami izbranih avtorjev, položajem založništva in posredništva, institucionalizacijo, podrobnimi zgodovinskimi in političnimi okoliščinami itd. Zaradi drugačne usmerjenosti te magistrske naloge (in prostorske omejenosti) se bomo ukvarjali predvsem s tem, kakšno vlogo je za širši družben in kulturni prostor opravljal določen avtor.

Kot prvi tip literarnega proizvajalca Dović izpostavi pisatelja-preroditelja. Kot primere na slovenskem literarnem polju izpostavi Antona Feliksa Deva, Antona Tomaža Linhartarja in Valentina Vodnika. Pri tem tipu proizvajalca je v ospredju »kulturno izobraževanje in

dvigovanje lastnega naroda,« (44) večinoma povezano z duhovniškim poklicem. Menim, da bi v manjšinskem prostoru tej vlogi najbolj ustrezal Urban Jarnik.

Drugi tip avtorja je pisatelj med preroditeljem in umetnikom. V slovenskem literarnem polju to vlogo zavzema Prešeren. To je avtor, ki »po eni strani nedvomno nadaljuje razsvetljsko-preroditeljski model (zavestno kultiviranje naroda, jezika, literature ...), hkrati pa se s tem modelom na nekaterih točkah odločno prelomi, kar se kaže v specializaciji, osredotočanju na literaturo, poudarjanju estetske konvencije in individualnega umetniškega poslanstva [...]. (45) Sama bi v ta model, seveda s specifikami zamejskega prostora, uvrstila Prežihovega Voranca, Florjana Lipuša in Janka Messnerja. Kljub temu da se pisatelji zavedajo okoliščin, v katerih nastajajo njihova dela in vztrajno črpajo iz koroških travm, ostajajo zvesti prepričanju o univerzalnost literarne umetnosti in dejstvu o samozadostnosti književnosti, ki ji ni treba biti v podrejenem položaju družbeni ali politični angažiranosti. Tretji tip avtorja po Doviću predstavlja pisatelj med nastajajočim literarnim sistemom in nacionalno politiko. Sam v to kategorijo uvrsti Josipa Jurčiča in Janez Trdino. Sama za to kategorijo v koroški literaturi nisem našla ekvivalenta, saj je dotična kategorija izjemno historično pogojena z dogajanjem v drugi polovici 19. stoletja, zato nisem mogla potegniti vzporednice z manjšinskim literarnim poljem zadnjih stotih let.

Sledi pisatelj-umetnik, kamor sem uvrstila pesnico in pisateljico Majo Haderlap. Tej odločitvi je botrovalo predvsem dejstvo, da piše v obeh jezikih, torej slovenščini in nemščini, kar nakazuje na pesnično neobremenjenost s tem, da bi morala kot slovenska zamejska avtorica poudarjati svojo »slovenskost« in literaturi dodajati etnično in narodno noto. Pisateljica vidi literarno ustvarjanje kot odsev svojega notranjega sveta, razmišljanj in občutenj o sebi in svetu.

Kot pisatelja-avantgardista bomo obravnavali Janija Oswalda, zaradi njegove eksperimentalne proze in poezije, igranja z jezikom in zvočnih iger.

Sledi pisatelj-disident, ki je bil v slovenskem literarnem polju povezan z bivšim jugoslovanskim režimom. Tu žal nisem mogla povleči jasne vzporednice s koroško literaturo, saj je bila politična in režimska situacija drugačna in zato ne more ustrezati tej specifik slovenskega literarnega polja.

Kot zadnji tip literarnega proizvajalca je obravnavan pisatelj med umetnikom in proizvajalcem. Tu obravnavamo vse avtorje, ki delujejo v demokratičnih državah s kapitalističnim tržnim gospodarstvom. Tak avtor je venomer razpet med tem, kar želi početi kot avtonomni umetnik, in zahtevami, ki jih ima trg, od katerega je odvisno njegovo finančno preživetje.

Kratek zgodovinski pregled koroških literarnih proizvajalcev

Med tradicionalno strujo koroških avtorjev prištevamo Milko Hartman, Andreja Kokota, Valentina Polanška in Janka Messnerja. Pomembno vlogo, predvsem zaradi obravnavanih tem, zaseda Prežihov Voranc. Prelomnico v koroški literaturi zaznamuje revija *mladje*, okoli katere so se zbrali mladi pesniki in pisatelji, željni razkola s tradicijo in zaznamovanostjo literature z družbenopolitičnimi vzgibi. Šele takrat, torej leta 1960, lahko začnemo govoriti o sodobni koroški slovenski literaturi v pravem pomenu besede. (Leben 2014: 15) Mladjevci so se zoperstavili tradicionalnemu in vzgojnemu slovstvu, ki je nastajalo predvsem v okviru Mohorjeve družbe. »Mimo »nižjega«, tradicionalnega tipa se je tako izoblikoval »višji«, estetsko zahtevnejši tip literature. Kakorkoli sta med seboj tekmovala, sta vendar ustvarila pogoje za normalizacijo literarnega življenja in za nadaljnji razvoj.« (16)

Simbolni boj je torej boj za imenovalca, posvečenca, »nemoteta«, in hkrati boj za identiteto, specifičnost v svetu, kjer obstajati pomeni biti drugače, zasesti distinktivno pozicijo: to je nujna strategija mladih (mladih v strukturnem, ne biološkem smislu) za vstop in uveljavitev v polju. »Stare« morajo označiti kot nemoderne, preživele, jih negirati, parodirati in osmešiti, da se manifestirajo razlike med njimi in »mladimi«. [...] Polje postaja vse bolj zaznamovano z lastno zgodovino in ne dovoli vstopa tistim, ki je ne poznajo. (Dović 2007: 41)

Simbolni boj se je na Koroškem torej odvijal z revijo *mladje* in njeni ustvarjalci so morali za »vstop in uveljavitev v polju« radikalno prelomiti s tradicijo in vzpostaviti nov sistem, ki je temeljil na negaciji preživelega.

Največje pozornosti iz kroga mladjevcev sta bila deležna Florjan Lipuš in Gustav Januš. Oba sta našla priznanje tudi pri neslovenskih bralcih.

Razvoj slovenske sodobne književnosti na Koroškem lahko razvrstimo v štiri razvojne faze.

Za prvo razvojno fazo (1960–1965) »je značilno nemirno iskanje po novem umetniškem izrazu in novi zunanji obliki, pri čemer je že zaznavna močna družbenokritična os.« (Leben 2014: 15) Največji prelom z literarno tradicijo na Koroškem predstavljata Florjan Lipuš in Erik

Prunč. Milka Hartman je že od tridesetih let pisala in izdajala poezijo, zanimivo je tudi njeno pisanje v podjunskem narečju.

Druga razvojna faza (1965–1972) je zaznamovana z »iskanjem temeljnih načel« (16). Po ideološko zaznamovanem izstopu Prunča in Smolleja iz kroga mladjevcev, pride do faze kulturnopolitične zavzetosti, ki jo je usmerjal Florijan Lipuš. Poleg t. i. mladjevske literature se je sočasno razvijala tudi književnost starejšega tipa, predvsem pesnjenje Andreja Kokota. Tudi ta se je, pod vplivom mladjevcev, začel počasi oddaljevati od tradicionalnega pesniškega vzorca in zašel v »metaforizacijo koroške stvarnosti.« (16) Tudi Polanšek skuša v tem obdobju svojo sicer narodno in socialno liriko obarvati s sodobnejšim izrazom. *Tretja razvojna faza* (1972–1981) se prične z izidom prvega sodobnega koroškega slovenskega romana *Zmote dijaka Tjaža* (1972), ki ga napiše Florjan Lipuš. S tem romanom se avtorjevo iskanje umetniškega izraza prevesi na stran družbenega angažmaja. To je bil predvsem odziv na burno dogajanje ob 50-letnici koroškega plebiscita. Ponovni val nemškega nacionalizma je vplival na pisatelje in druge kulturnike ter botroval ustanovitvi Društva slovenskih pisateljev v Avstriji leta 1973. Kot zapiše Leben, so v tem času »nekateri pisatelji postali glasniki manjšine in umetniška beseda je služila protestu in uporju zoper zatiranje in poniževanje koroških Slovencev« ter doda, da bi v tem času težko našli avtorja, »ki se v teh letih ni odzval na politično dogajanje skozi prizmo literature.« (17) Pomembno vlogo je prevzel tudi Janko Messner s svojimi *Koroškimi razglednicami*, ki so prikazovali usodo koroških Slovencev v preteklih petdesetih letih od plebiscita. Več o družbenopolitični angažiranosti tako Lipuša kot Mesnerja bomo obravnavali v poglavju o zamejskih avtorjih. Na tem mestu velja omeniti še druge avtorje, ki so se odzvali na politična dogajanja in sicer: Kokot, Polanšek, Januš in Hartmanova.

Četrta razvojna faza (po letu 1981) je prehajala iz obdobja izrazito družbenopolitične angažiranosti literature. Leta 1981 Lipuš izda »črno številko« mladja in se po več kot dvajsetih letih poslovil od revije (19). V tej fazi prihaja do »literarnega pluralizma, pogojenega iz razmeroma velikega števila avtorjev, ki so pripadniki različnih generacij in imajo samostojne poglede na literaturo.« (19) Razmahne se otroška literatura, poleg že omenjenih avtorjev pa

se uveljavijo še Janko Ferk, Franc Merkač, Jožica Čertov in Maja Haderlap, ki si je izoblikovala »najizrazitejši pesniški profil« (20–21). Omeniti moramo tudi Janija Oswalda, Fabjana Hafnerja in Cvetko Lipuš.

Pri opredeljevanju slovenske literature na Koroškem ne moremo mimo vprašanja, ali ta literatura spada k manjšinski, regionalni, slovenski ali avstrijski literaturi. Etnična, jezikovna in geografska merila ne zadostujejo več (Leben 1994: 4), tudi identifikacija s slovenskim jezikom ni več glavno merilo pri razvrščanju. Avtorji vse pogosteje pišejo tako v enem kot v drugem jeziku, včasih celo v dialektu ali v jezikovnih hibridih. (4) Tudi ideološka angažiranost ni več kriterij, saj se nekateri avtorji od dotičnih tem oddaljujejo, po drugi strani pa o problematiki manjšine pišejo avtorji, ki niso njeni pripadniki.

Pisatelj-preroditelj: Urban Jarnik

Pri Doviću je avtorski položaj pisatelja-preroditelja zgodovinski, je namreč ena od stopenj pri vzpostavljanju literarnega sistema in nacionalne literature. Pri tem tipu proizvajalca je v ospredju »kulturno izobraževanje in dvigovanje lastnega naroda,« (Dović 2004: 44) večinoma povezano z duhovniškim poklicem. Urban Jarnik je bil koroški duhovnik, pisatelj in jezikoslovec. Nanj sta močno vplivala Vodnik in Kopitar ter romantična smer v književnosti in znanosti. Pomembno je poudariti, da je pri vlogi pisatelja-preroditelja »pisanje literature le ena od panog celovitega kulturnega projekta, v katerem se udejstvuje preroditeljski pisatelj.« (44) Ivan Grafenauer o Jarniku zapiše:

»Jarnik je bil pesnik, delavec za versko, umsko in gospodarsko izobrazbo ljudstva, narodopisec, zgodovinar in jezikoslovec; a pri vsem njegovem delu mu je bila pred očmi ena sama vodilna misel, ideja narodnega prebujenja, ki si jo je postavil kot življenjsko geslo.« (Grafenauer 2013)

Dović opaža, da je bil pisatelj-preroditelj primoran poleg literature skrbeti tudi za vzpostavitev literarnega sistema, torej za standardizacija jezika – pravopis, slovar; repertoar besedil, prizadevanje za šolo, prosveto, izdajanje almanahov, časopisov, objav; skrb za institucionalizacijo knjižnic (Dović 2004: 44). Jarnik je pripravil knjižico, ki je bila namenjena šolskim otrokom in mladini. To je bila prva slovenska mladinska knjiga in hkrati prva slovenska knjiga, ki ima prevode iz slovanskih književnosti. Knjiga priča tudi o tem, da je avtor želel svoje koroško (ziljsko) narečje približati skupnemu slovenskemu jeziku. (Grafenauer 2013) Napisal je tudi priročnik z nasveti o kmetijstvu, molitvenike za odrasle in otroke itd. Leta 1811 se ustanovi koroški list *Carinthia*, pozneje še *Kärntnerische Zeitschrift* (1818). Jarnik je pri obeh časopisih prevzel slovenski oddelek. Pisal je tudi za Kopitarjevo glasilo *Vaterländische Blätter f. d. österr. Kaiserstaat*. Zbiral je narodne, pesmi, pravljice, pripovedke, pregovore, šege in verovanja, posebno pa krajevna imena kot dragocenega gradiva za slovensko zgodovino. Nastalo je delo *Andeutungen über Kärntens Germanisierung. Ein philologischstatistischer Versuch*, kjer je na osnovi krajevnih imen in raznih zgodovinskih virov razpravljal o položaju koroških Slovencev in problematiki ponemčevanja. Ukvarjal se je tudi s staro koroško zgodovino, jezikoslovnimi študijami in etimologijo (napisal je več etimoloških

slovarjev) ter slovensko slovnico. Bil je prvi, ki je uvedel tudi v nemščino izraz »slovenisch« namesto takrat uporabljenega »windisch« in »krainerisch«, ter ga dosledno uporabljal (prav tam).

Med preroditeljem in umetnikom: Prežihov Voranc, Florjan Lipuš in Janko Messner

Koroški literarni razvoj je specifičen, hkrati pa zelo povezan z zgodovinskim razvojem matice. Na mestu je vprašanje, če lahko preroditelje-umetnike, ki veljajo za slovensko literaturo na splošno (France Prešeren, ki ima tak status tako v zamejstvu kot v matici), kot še dodatne in posebne iščemo tudi izven matice. Spodaj naštetih avtorji v specifičnem koroškem kontekstu kažejo zgolj nekatere poteze položaja (narodnega) preroditelja, v "model" pa se ne prilegajo v celoti. Slovenska literatura se je do njihovega ustvarjanja že trdno vzpostavila kot nacionalna. Gre torej za določene poteze preroditeljstva.

Prežihov Voranc

Prežihovega Voranca lahko kategoriziramo med preroditelja in umetnika predvsem zaradi njegovih odkritih političnih in ideoloških stališč, ki so najmočnejše izražena v romanu *Požganica*. Tu se dotika vprašanj narodne koristi in političnih vizij (Glušič 1996: 158). Pisatelj se jasno opredeli do dogodka, ki igra ključno vlogo v poteku zgodovine koroških Slovencev. Za naše raziskovalno področje je vredno omeniti tudi potopisna esejistična razmišljanja o domači Koroški z naslovom *Od Kotelj do Belih vod* (1945). Pisatelj črpa torej iz zgodovine in geografije »slovenske stvari« na avstrijskem Koroškem. Njegovo literaturo močno zaznamujeta prostor in čas slovenskega zamejstva. Gotovo so nekatera občutja in razmišljanja, o katerih piše, univerzalna kot na primer občutek zatiranja in nemoči. Vendar ne gre spregledati dejstva, da je njegovo pisanje močno zaznamovano s parametri specifične historične situacije in posledično nosi določeno ideološko težo.

Posebno mesto med recepcijo njegovih del ima zbirka kratkih pripovedi *Solzice*. V tem delu se avtor v svoji pozni starosti nekoliko idilično spominja odraščanja na Koroškem. Slikoviti opisi pokrajine, naravnih lepot in družinskih odnosov, kot tudi zaznamovanost s slovenstvom, odnos do materinščine in narodne zavesti so botrovali temu, da je to delo posebej priljubljeno pri različnih generacijah koroških Slovencev. Kljub temu da lahko vsak dovzeten bralec začuti lepoto in breme odraščanja in iskanja identitete v slikoviti gorski pokrajini, menim, da doživi

bralec, ki samo občuti to pokrajino in pozna to zgodovino, povesti na drugačen, globlji način. *Solzice* so vključene v obvezno branje koroške mladine.

Florjan Lipuš

Florjan Lipuš je v svojem delu *Diskusijske podlage za literarni koncept koroških Slovencev* (1972) zapisal, da »slovenski pisatelj na Koroškem more in mora najprej izpovedati sebe, da mora črpati iz svojega življenjskega prostora, iz občutja pripadnika manjšinskega naroda. Literarne motive naj oblikuje iz zgodovine koroških Slovencev in Slovencev sploh. [...] Njegov cilj mora biti avtonomno literarno stvarjenje.« (Leben 2013: 7) V članku *Na rob slovenski literaturi* iz leta 1983 pa zapiše, da »se mu je zdela smiselna in upravičena samo umetniška literatura, kajti samo »izvirna literatura [...] preide v last vseh ljudi na svetu in postane del svetovne literature.« (8)

Zaradi te Lipuševe dvojnosti smo ga uvrstili v kategorijo med preroditeljem in umetnikom. Na eni strani avtor goji prepričanje, da mora zamejski in manjšinski avtor črpati iz svoje manjšinskosti, iz svojega specifičnega položaja, ki ga zavzema v svetu. Poudari tudi, da avtor ne sme videti svoje poglavitne vloge v »mostiščih med enim in drugim narodom«, ampak mora biti njegov cilj »avtonomno literarno stvarjenje.« (7) Po drugi strani pa Lipuš verjame v univerzalnost, transnacionalnost in transjezikovnost umetniškega izražanja. Kot je zapisal, je izvirna literatura v »lasti vseh ljudi na svetu«. Tu se izoblikuje avtonomna vloga literarnega proizvajalca kot avtonomnega umetnika, ki deluje za umetnost in ni omejen z etničnimi, kulturnimi, narodnostnimi in drugimi omejitvami. Leta 1994 Lipuš še dalje razvije svoje stališče glede koroških avtorjev kot literarnih proizvajalcev. Zapiše da »koroški avtor ne piše niti za narodno skupnost v deželi niti zaradi nje niti za neko narodno celoto, temveč samo zaradi sebe in za sebe.« (10) Ideološka angažiranost se torej že v devetdesetih letih umika v ozadje. Lipuš zapiše, da »čuti pripadnost slovenskemu kulturnemu krogu, vendar trdi, da to ne vpliva na njegovo pisanje. Ne zanima ga, h kateremu narodu se slučajno prišteva in za katerim hribom je doma, zanima ga samo, kje v človeški družbi je lahko to, kar je.«(10)

Literarna umetnost torej presega jezikovne in nacionalne sisteme »in opozarja na univerzalne plati umetniške literature.«(9)

Lipuš je tudi eno od vodilnih imen ustanovitve revije *mladje*, s katero se je koroška literatura izkopala iz »pretežno konzervativne, v glavnem poučne in umetniško nestremljive tradicije v tok novodobne, razvite, umetniško zahtevne in tudi bolj kritično misleče literature.« (Paternu 1993: 171) Kljub temu da »slovenski koroški problem« še vedno ostaja v vsebinskem jedru večine Lipuševega opusa, se je te tematike lotil na nov način. V ospredju niso več »prizorišča narodnega boja za biti ali ne biti«, zabrisane so tudi meje »pokrajinske in krajevne določenosti.« (176-177) Kljub vsemu pa gre v samem bistvu za spremembo paradigme, za spremembo gledišča na ta isti problem koroške »narodne stvari«. Boris Paternu zapiše da »se nenazadnje pokaže, da tudi ta Lipuševa literatura kljub izrazitemu in zavestnemu izstopu iz narodnoobrambnega tradicionalizma noče in ne more drugače, kot da živi od koroškega aktualizma.«(177)

Janko Messner

Boris Paternu v svojem eseju o Messnerju v delu *Razpotja slovenske književnosti* zapiše:

Pred nami je tip literature, ki se ne napaja iz svobodnega, temveč iz resnično ogroženega narodovega življenja. In ne izhaja iz leposlovne estetike, temveč iz politike. Toda ne iz politikantske, ampak iz neke globlje in elementarnejše politike. To je muka Messnerjeve literature. Obenem pa tudi njena prednost. (Paternu 1993: 161)

Messnerjeva literarna dela imajo »miselne, doživljajske in izrazne sestavine, ki daleč presegajo tip politične ali žurnalistične proze v navadnem pomenu besede, čeprav je tudi ta prisotna, celo na neprikrit način. Pripovedovano življenjsko in politično gradivo pod njegovim peresom dobiva večpomenske in splošno človeške razsežnosti, ki so za literaturo kot umetnost nujne.« (165) Povzamemo lahko, da Messnerjeva literatura deloma presega politično prozo, vendar se vseskozi napaja iz polja političnega. Čustveni odzivi so pogosto izzvani iz tako preprostega in hkrati kompleksnega dejstva kot je »biti Slovenec na

avstrijskem Koroškem.« Messner je prevzel prepričanje naj literatura naj služi resnici in ne lepoti in od tod izvira njegova izrazito angažirana literatura.

Za uvrstitev Messnerja v kategorijo med preroditeljem in umetnikom je značilen tudi njegov odnos do slovenskega jezika. Kot zapiše Paternu:

Najgloblja šola njegovemu jeziku je bilo ponižanje in trpljenje, ki ju je doživljal prav ob besedi sami in zaradi nje. Slovenski jezik njemu nikoli ni bil samo sredstvo sporočanja, ampak marsikaj več. [...] Jezik je postajal znamenje obstajanja, osebnega in narodnega, in zato kljub zamejeni rabi še bolj spoštovan in gojen, kadar je do te zavesti prišel. (Paternu 1993: 166–167)

Dejstvo, da mu slovenski jezik ni predstavljal samo orodja komunikacije svojih osebnih refleksij in občutenj, temveč »znamenje osebnega in narodnega obstajanja«, kaže na to, da je Messner videl v literaturi moč, da spreminja družbeno in politično polje.

Pisateljica-umetnica: Maja Haderlap

Po Doviću klasifikacija pisatelja-umetnika sloni na dveh principih. Prvi je prizadevanje po profesionalizaciji literarnega proizvajalca, drugi pa po prizadevanju za poseben družbeni status umetnika in »argumentacijo popolne estetske avtonomije umetnosti in umetnika« (Dović 2007: 46). Menim, da je Maja Haderlap veliko prispevala k »estetski avtonomiji umetnosti in umetnika« na avstrijskem Koroškem. To se kaže predvsem v njeni neobremenjenosti s pritiskom, ki ga prinaša odnos do materinščine v manjšini. Ker je bil jezik v manjšini vedno bojno polje oblasti, se je od literarnih umetnikov nekako pričakovalo, da se močno opredelijo za slovenski jezik in s tem jasno pokažejo svojo politično in ideološko opredelitev. Pisateljica je tu ubrala drugačno pot. »Pusti peti moj'ga slavca, kakor sem mu grlo ustvaril!«, z besedami Prešerna, bi lahko nakazali avtoričino pripadnost petju, pesništvu in literaturi, prej kot ideološki opredelitvi za jezik ali za narod. Njena suverenost pri pisanju v nemščini in slovenščini kaže na to, da se ji gre v prvi vrsti za izražanje osebnega, prej kot javnega in političnega.

Kljub temu je Maja Haderlap veliko črpala iz izkušnje »ogroženosti, majhnosti in periferije«. Glede literarnih in oblastnih centrov pa je sodila, da »odbijajo in ignorirajo robove, ko pa ti postanejo zanimivi, jih skušajo potegniti vase.« (Leben 2013: 8-9) Kot pisateljica slovenskih korenin je na avstrijski literarni trg prinesla noviteto, saj je pri svojem najbolj znanem romanu *Angel pozabe* za jezik pisanja izbrala nemščino, teme in motive pa je črpala iz neusahljivega vodnjaka slovenske kolektivne travme, ki jo je doživljala skozi življenje, tudi če je kot otrok ni mogla racionalno doumeti. S tem romanom je gotovo opozorila na literarni trg periferije in ga približala centru avstrijskega literarnega polja. Roman je doživel mnogo ponatisov, prevodov in naklad, predvsem pa zbudil iskreno zanimanje avstrijskih bralcev za zgodovino, ki bi jo zgolj naivno lahko označili za preteklo.

Pisatelj-avantgardist: Jani Oswald

Jani Oswald pripada mladi generaciji koroških literarnih ustvarjalcev. Njegov pogled na literarno ustvarjanje in avstrijski kontekst je precej drugačen. Sam je videl »v govorjenju o literaturi, ki je v originalu skoraj nihče ne pozna in je le izjemoma dostopna preko dobrih prevodov, cementiranje koroške slovenske literature v vlogi »eksotov« na avstrijskem literarnem prizorišču.« Slovenski koroški avtor in slovenska koroška literatura bi morala zavzeti samosvojo avtentično pozicijo, ki ni ujeta v parametre zgodovinskega in geografskega.

Njegova poezija spominja na dadaizem, deloma celo na post-dadaizem. Igra se z besedami in njihovim zvokom, s fonemi in zlogi. Močan poudarek da na sam zvok besed, in ne toliko na pomen same besede. Besede preliva med seboj, jih združuje, spaja in razčlenja. Ko preliva besede, preliva tudi oba jezika. Preliva torej obe narodnosti, obe identiteti. Njegovo mešanje identitet in mešaje jezikov je tudi nekakšen svojevrsten političen obrat, saj avtor meni, da je homogeni koncept identitete nekaj, kar se tiče preteklosti, natančneje 19. stoletja in časa formacije narodov.

Za razumevanje pesnikove pozicije od narodne opredelitve in etnične pripadnosti, je zgovoren podatek, da je v enem izmed intervjujev pesnik izjavil, da je zanj plebiscit *non-event*. V letošnjem letu 2020 namreč praznujemo stoto obletnico plebiscita, ki bo zaznamovana z raznimi kulturnimi in zgodovinskimi obeležji. Ravno zaradi distance do za koroške Slovence tako pomembnega dogodka, pesnik predstavlja arhetip zamejskega pisatelja avantgardista. Zanimivo je namreč, kako je v toku literarne zgodovine ta dogodek krmaril njen potek. Začenši s Prežihovim Vorancem, ki je dogodku posvetil osrednje mesto v romanu *Požganica* in se do njega močno ideološko opredelil, do Oswalda, ki javno in premišljeno izjavi, da je stota obletnica tega dogodka zanj povsem nezanimiva, kot že rečeno, *non-event*.

Kot že rečeno, jezik Oswaldu ne predstavlja identifikacijskega mostu do slovenstva, do matice ali kolektivne narodne zgodovine, temveč je zanj sredstvo pesniške igre zvokov in pomenov. Slovenski jezik dekonstruira na zloge, foneme, zvoke in zvone, pri tem se igra z

arbitrarnostjo pomena in smisla besed. Jezik v rokah avantgardističnega pesnika postane sredstvo igre in eksperimenta. Jezik ne nosi več historičnega bremena in je osvobojen narodnih meja. In ko se osvobodi jezik, se osvobodi tudi pesnik sam. Ne čuti se več dolžnega ali poklicanega, da bi branil slovenski jezik in se boril za »slovensko stvar«, temveč deluje transnacionalno in transjezikovno. Je predvsem v službi besed in jezika ter posledično literature, in ne v službi naroda.

Pisatelj med umetnikom in proizvajalcem: Martin Kuchling

Martin Kuchling sodi med mlajšo generacijo koroških literarnih ustvarjalcev. V to kategorijo smo ga uvrstili predvsem zaradi tega, ker se je uveljavil kot pisatelj kriminalk. V njegovih delih še vedno odkrijemo drobne opomnike »slovenske stvari«, vendar nanje gleda iz povsem novega gledišča. Od vojne in povojne tematike je le majhen korak do kriminalnega romana, kot zapiše Andrej Leben v svoji antologiji slovenske proze na avstrijskem Koroškem, ki nosi naslov *Zgodbe in maTjaževe deleže*. Kriminalni roman se je torej uveljavil v »koroški slovenski literaturi« in »po svoje je pričel nadomeščati večerniško in domovinsko povest.« Poudariti velja tudi to, da se s kriminalnim žanrom prvič zares odmaknemo od ruralnega okolja avstrijske Koroške. Roman z naslovom *Iskanje Nataše* se tako dogaja v Celovcu, kar sicer ni nič novega, saj se je Celovec pojavljal v marsikaterem delu v preteklosti, vendar je »vsaj delna urbana identiteta protagonistov mlajši pojav« (Leben 2001: 209). Avtor tudi v drugih kriminalnih romanih, kot na primer v delu *Umor v zaspanem mestu*, vpeljuje teme slovenskosti, zamejstva in zgodovine, vendar ostaja v prvi vrsti zvest zapovedim kriminalnega žanra. Tako je pridodal tudi koroški del k enormnemu trgu kriminalk, ki so okoli leta 2010 preplavile knjižni trg in postale zelo popularne.

Literarni proizvajalec med umetnikom in proizvajalcem je torej venomer primoran loviti ravnotežje med lastnimi pisateljskimi željami in konkurenčnostjo kapitalističnega literarnega trga. Martin Kuchling uspešno manevrira med tema dvema poloma, saj doda svojim kriminalkam avtentičnost z vpeljavo tematik, ki so specifične koroškemu prostoru, hkrati pa uspešno sledi že preverjeni šabloni kriminalk, ki že ima svojo bralno publiko.

Literarno sprejemanje: Zelo kratek uvod

Po Schmidtu se analiza literarnega sprejemanja prične s Hormannovo ugotovitvijo, »da udeleženci v komunikaciji običajno pričakujejo, da je to, kar bodo slišali, nekaj smiselnega.« Gre za »*sense constancy*« torej za »željo po ohranjanju smisla.« (v Dović 2007: 53) Poudariti velja, da je literarni sprejemnik aktiven, celo več, konstitutiven. Posameznik, ki bere tekst, je venomer opredeljen s svojo lastno zgodovino, s svojimi prepričani, svojo socializacijsko zgodovino, ekonomskim položajem ter tudi motivi in motivacijo za branje.

Schmidt analizira sistem samoorganizacije literarnega polja na primeru Nemčije v 18. stoletju s pojavom kapitalističnega knjižnega trga. Zgodi se veliko sprememb, ki temeljito transformirajo literarni sistem. Poklic pisatelja se profesionalizira, poveča se število tiskarjev in založnikov, vse več ljudi postaja pismenih in dovolj premožnih, da si lahko privoščijo nakup knjige. V Nemčiji se leta 1800 število potencialnih bralcev poveča na 25 %. Zaradi večjega števila bralcev, se med njimi prično kazati razlike, najočitnejša je seveda ta, ki loči med bralci visoke in bralci zabavne literature. V tem času se bistveno spremeni tudi način branja – od večkratnega branja iste knjige (npr. Biblije) v smer »ekstenzivnega, enkratnega in površnega branja številnih knjig.« (73) Branje postane stvar intime, »stvar udobnih foteljev.« Nastane razslojena bralska publika, ki bi jo lahko grobo razdelili na: koristni (moralistični ali utilitarni), empatično-čustveni (branje kot užitek in nadomestilo za nedoživeto) ter intelektualni del (samoaktualizacija). V tem obdobju se vloga sprejemnika institucionalizira, nastajajo torej vedno nove knjižnice, bralni krožki, šole in univerze. (73)

Na tem mestu velja omeniti tudi recepcijsko estetiko, kot jo je zasnoval Hans Robert Jauss. V svojem predavanju *Literarna zgodovina kot izziv literarne vede* iz leta 1967 zapiše, da bistvo umetniškega dela ni niti v estetski produkciji niti v avtonomni eksistenci, ampak da se »izostri v trikotniku avtor-delo-publika dialoški in komunikativni odnos med delom in publiko ter samimi deli«. Gre torej za »premostitev razkoraka med estetsko in družbenozgodovinsko dimenzijo literature«, ki se premosti z »estetiko recepcije«. Razumevanje literarnega zgodovinarja ne more nikoli biti objektivno, ampak je naprej določeno »z njegovim horizontom pričakovanj«. Preseči je treba psihologizem in bralčevo izkustvo analizirati v okviru

(»primernega«) horizonta pričakovanja. Poudariti moramo torej, da se recepcija literarnega dela izoblikuje na »podlagi predrazumevanja zvrsti, forme in tematike že poznanih del ter nasprotja med poetičnim in praktičnim jezikom« (Perenič 2010: 18–19). Sklenemo lahko, da je kompleksnost dejavnikov, ki vplivajo na to, kaj kdo bere in zakaj, izjemno razčlenjena. Družbenozgodovinsko oblikovano predznanje krmili branje in vključuje: »a) predrazumevanje knjižnih vrst in zvrsti ter žanrska pravila, b) povezave s prebranimi in poznanimi deli, ki tvorijo literarnozgodovinski kontekst in določajo način, po katerem bralec sprejema in vrednoti delo, ter kot zadnje c) razumevanje odnosa med poetično in praktično funkcijo jezika.«

Pri formaciji subjekta kot literarnega sprejemnika velja omeniti tudi sociologijo literature, ki se prav tako osredotoča na dialog »med književnostjo in okoliščinskimi dejavniki«, vendar moramo poudariti, da literatura ni zgolj »odsev družbe«, saj ima svojevrstno strukturo (22).

Po Pereničevi so komponente socialnega sistema literature razvrščene na tri delovalniške ravnine, in sicer: na proizvodjalno ravnino, distribucijsko ravnino ter ravnino recepcije z obdelavo. Na zadnjo sodijo tudi vloge bralcev, poslušalcev, gledalcev, izmed profesionaliziranih vlog pa vloge recenzentov, literarnih kritikov, literarnih znanstvenikov, vključujoč tudi vloge iz vzgojno-izobraževalnega procesa (učitelji in učeči se), »kjer gre v glavnem za recepcijo skrbno izbranih kanonskih besedil slovenske literature, kar je v pristojnosti literarne zgodovine, ki poda tudi okvire za njihovo interpretacijo« (2010: 174–180).

Odtod je razviden tudi razvoj vloge literarnega sprejemnika, ki je sčasoma postajal vse bolj razčlenjen in kompleksen. Bralci so postali zahtevnejši in izbirčnejši. Razvil se je celoten trg knjižnih sejmov, festivalov ter promocij literarnih del. Konkurenčna klasični knjigi je postala zvočna knjiga, ki je odprla nov trg za naratorje. Uveljavilo se je tudi avtorjevo branje lastne knjige. Branje in poslušanje literature se je tako preselilo tudi na radio, kjer je do nedavnega osrednje mesto med literarnimi zvrstmi zavzemala radijska igra.

Literarna socializacija se za večino bralske publike začne bodisi v družini bodisi skozi šolski sistem pri samem pouku književnosti kot tudi pri obšolskih bralnih dejavnostih, kot so bralna značka, bralno priznanje, razni literarni natečaji, tekmovanje za Cankarjevo priznanje in drugo. Skupni imenovalec je želja po ustvarjanju vseživljenjskih in kritičnih bralcev, ki bi aktivno sodelovali na literarnem polju.

Pouk literature po sistemu ELZ

Schmidt v svojem delu poudari, da je »pouk literature odločilen dejavnik literarne socializacije, saj usmerja posameznikov odnos do literature skozi vse življenje.« Pomembno vlogo igrajo seveda tudi družina, bralne navade staršev, do branja spodbujevalno okolje, dostop do knjig, kulturni kapital itd. Schmidt dalje zapiše, da je »literarna socializacija ključna tudi za splošno socializacijo« in da je zato »učni načrt vedno predmet ideoloških debat in sporov, tako da ob tem prihajajo na plan vprašanja pojma literature, literarnega kanona in literarnih vrednot.« (v Dović 2007: 85)

Literarno didaktiko Schmidt razume kot »samostojno integralno vedo«, ki je povezana z literarno vedo, vendar tudi z drugimi disciplinami, kot so pedagogika, psihologija in sociologija. Literarna veda mora literarni didaktiki zagotavljati »kriterij znanstvenosti«, preko katerega didaktika jasno ve, kaj je znanstveno in kaj ne. Postaviti in odgovoriti mora tudi na vprašanje o smislu literarnega pouka. Ali je smisel, da se učenci udeležujejo v sistemu preko sprejemanja in obdelovanja ali je smisel znanstvena analiza. Schmidt meni, da je prava pot srednja pot med obema opcijama (86). Schmidt vidi temeljni nalogi literarnega pouka v »spoznavanju konvencij« in »spoznavanju strukturnih in funkcionalnih vidikov literarnega sistema«. Drugače rečeno, kako naj dijak oziroma učenec »sam sodeluje v literarnem sistemu« in kot drugo »kako je treba analizirati in razumeti literarni sistem.« Trenutni sistem poučevanja literature je usmerjen k »iskanju ene in edine pravilne interpretacije besedila«, in po Schmidtu ne »spodbuja lastne interpretacije in artikulacije občutkov.«

Smisel pouka literature je, kot zapiše Dović, da književnost prikaže kot »nekaj, kar je relevantno za njegovo življenje, misli, čustva in izkušnje.« Na koncu pedagoškega procesa bi moral biti učenec zmožen »kompetentno sprejemati literaturo.« Pod to sodi tudi analitični del, v katerega bi bilo smiselno uvesti določene vidike sistemskih in empiričnih obravnav literature. Pomembno je, da bi se učenci zavedali vloge, ki jo v literarnem sistemu igra npr. literarni prevajalec, kaj točno počne literarni kritik, zakaj so pomembni literarni večeri, kakšno vlogo imajo založniki in založbe. Potrebno bi bilo uvesti tudi »diskusijo o literarnem kanonu« in seveda »prikazati širok spekter literature.« (86–87)

Velja torej poudariti, da se mora literarna didaktika zavedati svoje vloge, ki jo ima pri socializaciji in kritičnem mišljenju bralcev. Menim, da bi morali v šolskem prostoru dopustiti večjo mero lastne hermenevtične interpretativnosti in istočasno uvesti določene principe sistemskih in empiričnih obravnavanj literature. Učeči se bi lahko spoznavali literarni sistem ne zgolj skozi (kanonske) avtorje in izbrana dela, ampak tudi skozi pojme literarnega založništva, kritištva, organizacije knjižnih sejmov in literarnih okroglih miz in vseh ostalih komponent, ki tvorijo zapleteno mrežo literarnega polja. Menim, da bi se na ta način marsikomu literatura zdela bližja kot sicer, saj bi bila predstavljena kot integralni del družbenih in kulturnih sistemov in ne kot izolirana veda, namenjena peščici, ki zanjo kaže interes.

Uvod v praktični del

Praktični del pričujočega magistrskega dela se bo ukvarjal z recepcijo manjšinske literature pri mladih. Za ciljno skupino sem si jih izbrala zaradi tega, ker kot generacija, rojena v združeno in globalizirano Evropo, razumejo in dojemajo pojme narodnosti, etničnosti, materinščine in zgodovine drugače. Na kakšen način natančno, je še potrebno raziskati. Osrednjo vlogo v raziskovalni nalogi zavzema položaj literature. Menim, da bi bilo naivno prevzeti neka splošno uveljavljena prepričanja, da mladi sploh ne berejo več, da književnost v njihovem življenju ne igra nikakršne vloge, da je pouk slovenščine zanje nezanimiv in da večino svojega prostega časa preživijo na mobilnih napravah. Pri svojem delu z mladimi na celovski gimnaziji sem večkrat opazila velik interes in iskreno zanimanje za avtorje, njihovo življenje, kontekste nastanka literarnega dela ipd. Nekateri dijaki so tudi sami izrazili interes, da bi radi več kreativno pisali, pri čemer so nekateri izkazali zanimanje za literarne zvrsti, ki jim šolski učni načrt ne namenja časa, kot na primer strip.

Skupni imenovalec različnih teoretičnih usmeritev in okolij književne didaktike je ta, da kot temeljni cilj pouka književnosti navajajo »usposabljanje učencev za dejavno komunikacijo z literaturo.« Ta komunikacija mora biti strukturirana kot »dinamičen, kompleksen dialog«, v katerem je vloga bralca oz. učenca ta, da »sodeluje s svojimi pričakovanji, predstavami, izkušnjami, znanjem, literatura pa s svojo specifično naravo, s katero vpliva na čustva, čute, domišljijo, razum in vrednote sprejemnika.« Na strani učečega je torej, da razvije določeno znanje in sposobnost oblikovanja stališč.« (Krakar Vogel 2004: 39-40)

Tehnike, metode in orodja pridobivanja informacij

Metode, ki jih za preučevanje literarnega polja uporablja ELZ so intersubjektivne in preverljive. Rezultati niso vezani na naše hermenevitično dojetje in interpretiranje, temveč so pridobljeni po specifičnih postopkih. Orodij in metod, ki jih je razvila ELZ je veliko. Načeloma bi jih lahko razvrstili v dve skupini, in sicer kvalitativni in kvantitativni. V praksi se sicer oba načina pogosto dopolnjujeta in povezujeta. (Perenič 2014: 32) Sama sem za potrebe te raziskovalne naloge izbrala dva tipa. Prvi je spletni vprašalnik, drugi pa poglobljeni intervju, ki sem ga opravila z dolgoletno profesorico na slovenskim gimnaziji v Celovcu. Vprašalnik oz. anketo sem izbrala zaradi praktičnosti hitrega pridobivanja velikega števila informacij, ki jih je enostavno analizirati. Vprašalnik vsebuje tako odgovore odprtega kot zaprtega tipa. Urška Perenič v svoji knjigi *Empirija v literarni vedi* ugotavlja, da je vprašalnik zanimiv predvsem zato, »ker obeta široko uporabo.« Zapiše tudi, da vprašalnik »omogoča zbiranje in ugotavljanje bodisi samo posamičnih empiričnih podatkov o pogojih komuniciranja [...] bodisi obširnejših stališč (izprašane npr. prosimo za utemeljitev zanimanja in motivacij za branje in pisanje.) (33–34) Pri vprašalniku oz. spletni anketi smo uporabili odprt in zaprt tip vprašanj. (Npr. Rad/a govorim slovensko ker: ... vs. Kupil/a sem vsaj eno knjigo slovenskih ali koroških avtorjev.) Dobimo torej »kombinirano obliko zbiranja podatkov«, kar imenujemo »anketni vprašalnik, s katerim skozi zaprta in odprta vprašanja ugotavljamo podatke o vedenjskih in socialnih kontekstih literarnega komuniciranja.« (37)

Razlikujemo tri vrste intervjuja: nestrukturirani, strukturirani in standardizirani intervjujem, pri čemer je glavni razločevalni kriterij stopnja standardiziranost. Sama sem za intervju uporabila metodo spontanega intervjuja, tj. »intervjuja, ki nima vnaprej določene vsebine ter privzema obliko spontanega pogovora. Prav tako nista vnaprej določena dolžina in potek intervjuja.« (35) Kot središčna točka intervjuja bodo služili rezultati spletnega vprašalnika oz. ankete, ki jo bodo reševali dijaki.

Vidimo torej, da je intervju »osebnejša oblika razgovora«, medtem ko anketa predstavlja »manj osebno in množičnejšo strategijo zbiranja podatkov.« (36) Kot taka je idealna za »ugotavljanje (obširnejših) stališč, odzivov in mnenj, ki so povezani z načini literarnega komuniciranja.« (36) Za kvalifikacijo odgovorov smo uporabili dve lestvici in sicer: dihotomno

lestvico (izpraševalci izbirajo med odgovoroma da in ne) in intervalno lestvico, ki vsebuje različne stopnje (pri našem vprašalniku bo vsebovala tri in sicer: se strinjam, se delno strinjam, se ne strinjam.) Za konec postavimo še nekaj vprašanj odprtega tipa. Prav tako uporabimo odprt tip odgovorov, ko anketirance sprašujemo po njihovem najljubšem slovenskem oziroma koroškem literarnem proizvajalcu itd.

Vprašanja in cilji ankete

Vprašalnik bi lahko v grobem razdelili na dva dela. Prvi del se ukvarja z etničnimi oziroma narodnostnimi vprašanji ter uporabo (vsakodnevnih) jezikovnih registrov. Dijake sprašujemo po narodnostni opredelitvi (podamo več možnih odgovorov in možnost izbire več odgovorov.) Naslednje vprašanje je vprašanje odprtega tipa, ki anketirance sprašuje po tem, kaj vpliva na njihovo narodno opredelitev. Navezuje se torej na prvo vprašanje in dijake napeljuje k refleksiji odgovora, ki so ga podali pred tem. Sledijo vprašanja o jezikovni rabi v vsakodnevnom življenju. Prvo vprašanje je jasno in preprosto in sicer »*Moj materni jezik je:*«. Spet je podan nabor odgovorov in možnost več kot enega odgovora. Vprašanja, ki sledijo, dijake sprašujejo po rabi jezika pri različnih vsakodnevnikih početjih. Želela sem zaobjeti čim širše področje jezikovne rabe od javne (na občini, v šoli med poukom itd.) preko družinske in prijateljske (med odmorom, na igrišču, s starši in s starimi starši, na internetu itd.) do intimne zasebne sfere (molitev, sanje, dnevniški zapisi in razmišljanja itd.). Zanimivo je tudi vprašanje o uporabi jezikovnega registra med družinskim prepri, saj se ljudje navadno v čustvenih afekti najboljše najdemo v jeziku, ki smo ga zares ponotranjili. Med možnimi odgovori so bili slovenščina, nemščina, dialekt in drugo. Vsa vprašanja v zvezi z jezikovnimi registri nam bodo pomagala pri literarnem delu vprašalnika. Jasno je namreč, da je za prebiranje literature potrebno temeljito jezikovno znanje, ki v marsikaterem pogledu presega vsakodnevno jezikovno rabo. Prvi del vprašalnika je torej nujen temelj.

V drugem delu vprašalnika se osredotočimo na literarno sprejemanje med dijaki. Prvi dve vprašanji sta vprašanji odprtega tipa, anketirance pa sprašujeta po vsaj enem slovenskem in vsaj enem zamejskem literarnem ustvarjalcu, ki jim je še posebej všeč. Tu so imeli anketiranci popolnoma prosto izbiro – niso bili omejeni z ustvarjalci iz tradicionalne ali sodobne struje, trivialne ali visoke literature in podobno. Edini kriterij je bil všečnost oziroma bralčev pozitiven čustven odziv. Doživljanje je namreč prvo v trojici razvite bralne sposobnosti (doživljanje, razumevanje, vrednotenje). Je »holistično dojemanje oziroma bralčevo subjektivno opomenjanje literarnega besedila pri prvem branju.« Povzeli bi lahko,

da gre za spontan odgovor na vprašanje *Mi je bilo prebrano všeč?* (Krakar Vogel 2004: 41). Zanimalo me je torej, kateri so tisti avtorji, na katere mladi takoj in spontano pomislijo. Tretje vprašanje drugega sklopa preverja splošno poznavanje koroških avtorjev. Izbrala sem deset po mojem mnenju najprepoznavnejših koroških avtorjev. Anketirance sem spraševala, ali so že prebrali vsaj eno delo navedenega avtorja, podana pa sta bila odgovora da in ne. Na ta način sem ugotavljala splošno poznavanje literarne zgodovine, književnih del in izbranih avtorjev. Naslednji sklop vprašanj predstavlja enaindvajset trditev, anketiranci pa morajo na tristopenjski lestvici izbrati odgovor, ali se s trditvijo strinjajo, delno strinjajo ali ne strinjajo.

Prvo vprašanje se navezuje na vprašanje o koroških avtorjih. Zanimalo me je, ali znajo dijaki povedati vsaj nekaj o prej naštetih avtorjih. Tudi to vprašanje sodi v sklop splošnega poznavanja koroške literarne dediščine. Književno znanje bi lahko definirali kot »po obsegu uravnotežene posameznosti in posplošitve o književnosti, ki jih ima posameznik v svoji zavesti in ki mu koristijo pri dejavni komunikaciji z literaturo.« (47) Po Boži Krakar Vogel je »pogoj za kakovostno literarno znanje ustrezno razmerje med preizkušenimi posameznostmi (poznavanje podatkov o »prebranih« avtorjih) in posplošitvami (vpogled v širše duhovno- in literarnozgodovinsko dogajanje dobe, poznavanje temeljnih književnih pojavov, ki se povezujejo s prebranimi besedili).« (prav tam)

Dalje anketirance sprašujem, kje so bili seznanjeni s prej naštetimi avtorji in kje so pridobili dotične informacije (šola, internet, revije ali časopisi.) Sledi sklop vprašanj o motivaciji za branje koroških avtorjev (berem, ker moram; berem iz lastnega zanimanja; berem, ker me zanima zgodovina lastnega naroda; berem, ker mi ta literatura vzbuja čustva; berem, ker se dela dogajajo v meni poznanih krajih). Sledijo vprašanja, ki povezujejo jezikovno, narodno in zgodovinsko zavest. Dijake sprašujem po tem, ali čutijo pripadnost slovenskemu narodu, ko prebirajo slovensko literaturo in ali bi, če bi napisali knjigo, ta bila v slovenščini. Zanimalo me je tudi, ali bi slovensko (narodno, kolektivno) zgodovino opredelili tudi kot svojo lastno ter isto vprašanje postavila za avstrijsko zgodovino. Naslednji sklop vprašanj je vezan na čustveno dožemanje literature. Spraševala sem jih, ali

so jim bližje koroški ali slovenski avtorji in dalje, ali jih pripovedi in zapisi o koroških Slovencih pretresejo (tu se navezujem na motiv trpečih in okupiranih Slovencev kot pogostem motivu in temi koroške literature) ter ali čutijo obremenjenost z narodno preteklostjo Slovencev na avstrijskem Koroškem. Zaradi tematske in prostorske omejenosti ne moremo dalje raziskati, na kakšen način se ta obremenjenost kaže tako v vsakodnevnem življenju kot tudi pri oblikovanju splošnih vrednot. Naslednje vprašanje jih sprašuje, ali igra slovenska literatura pomembno vlogo v njihovem življenju. Sledita vprašanji, ali radi berejo oziroma govorijo v slovenskem jeziku ter ali so na slovenski jezik čustveno navezani. Zanimalo me je tudi, ali bi se, če bi napisali literarno delo v slovenščini, počutili kot da so nekaj prispevali k ohranjanju slovenskega jezika v manjšini. Predvsem me je zanimalo, ali mladi še vedno dojemajo (slovenski) jezik kot glavni identifikator slovenstva in vez z matico ter posledično težo, ki jo nosi uporaba slovenskega jezika za literarno ustvarjanje

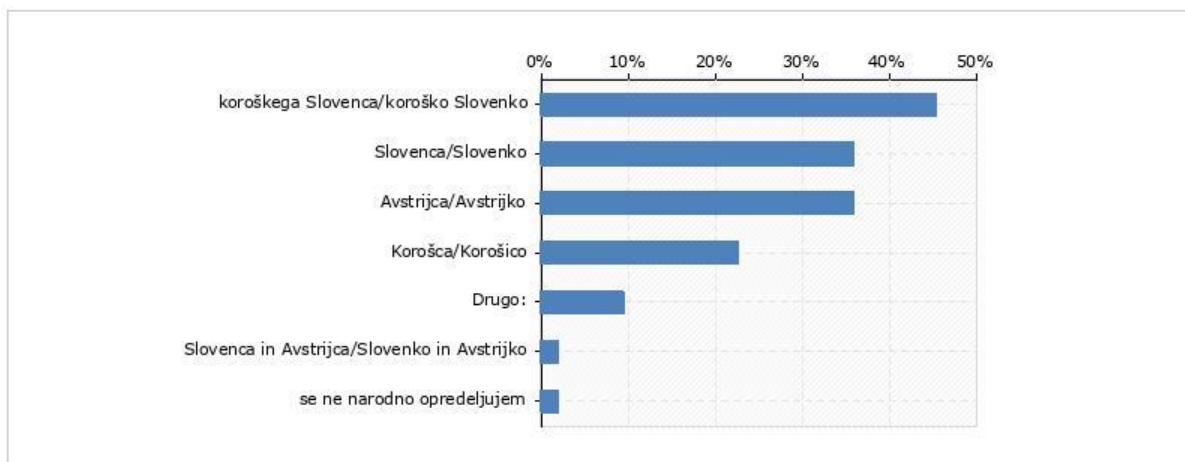
Vprašalnik se nadaljuje s serijo vprašanj, na katera sta možna odgovora da in ne. S tem sklopom vprašanj sem hotela zaobjeti širše področje literarnega polja. Spraševala sem, jih ali imajo v domačih knjižnicah vsaj eno literarno delo slovenskih oziroma koroških avtorjev ter ali so sami kdaj kupili vsaj eno knjigo slovenskih ali koroških avtorjev. To me je zanimalo predvsem z vidika razvoja knjižnega trga in udejstvovanja bralca kot potrošnika. Naslednja vprašanja so se naslanjala predvsem na šolsko didaktiko in pouk književnosti. Zanimalo me je, ali po njihovem mnenju med samim poukom izvejo dovolj informacij o slovenskih oz. zamejskih literarnih avtorjih, ali so dovolj spodbujani k pisanju in branju v slovenščini ter ali sodelujejo na tekmovanju za Cankarjevo priznanje. Zadnja vprašanja so zadevala aktivno vključevanje v lokalni literarni prostor in sicer me je zanimalo, ali se udeležujejo slovenskih literarnih večerov ali slovenskih literarnih natečajev.

Kot zadnja vprašanja sem anketirancem postavila vprašanja odprtega tipa. Spraševala sem jih po njihovi najljubši knjigi slovenskega ali koroškega avtorja. Vključila sem tudi asociativno vprašanje, na kaj pomislijo, ko slišijo besedo domovina ter odprt tip vprašanja »Rad/a imam slovenski jezik, ker:« Ker letos obeležujemo stoto obletnico plebiscita, sem se dotaknila tudi tega vprašanja ter dijake vprašala, kaj njim osebno pomeni ta dogodek.

Cilj vprašalnika je zaobjeti čim širše poznavanje in sodelovanje na literarnem polju slovenske manjšine med mladimi zamejci, ki obiskujejo celovško gimnazijo. S pomočjo treh tipov vprašanj anketirance deloma usmerjamo deloma pa jim pustimo prosto pot. Cilj vprašalnika je preverjanje splošnega poznavanje slovenske in predvsem koroške literature med dijaki celovške gimnazije upoštevajoč dejstva večjezikovnosti, večnarodnosti, travmatične kolektivne narodne preteklosti in druge specifične zamejskega literarnega prostora. Cilj je ugotoviti, ali je slovenski jezik še vedno glavni identifikator slovenstva in slovenske narodne pripadnosti, kaj mladim pomenijo nekoč izjemno prelomni zgodovinski dogodki (plebiscit), ali imajo zamejski literarni ustvarjalci še vedno močan družbenopolitični vpliv, ali mladi ocenjujejo, da jim šolski pouk književnosti da dovolj informacij in motivacije za poseganje po kvalitetnem branju.

Rezultati vprašalnika

Sebe bi opredelil/a kot:
Možnih je več odgovorov

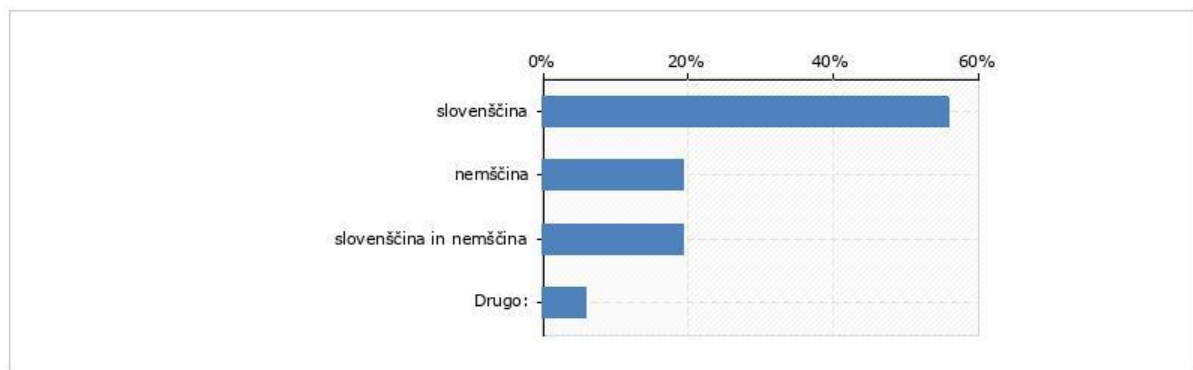
Drugi odgovori:
Evropsko državljanko
Kitajko
Italijanko

Kaj vpliva na tvojo narodno identiteto?

domovina
da obvladam dva jezika
okolje in kultura
ne vem
moj jezik
okolje, družina in prijatelji
verjetno starši
jezik
počutje v svoji državi
družina
korenine

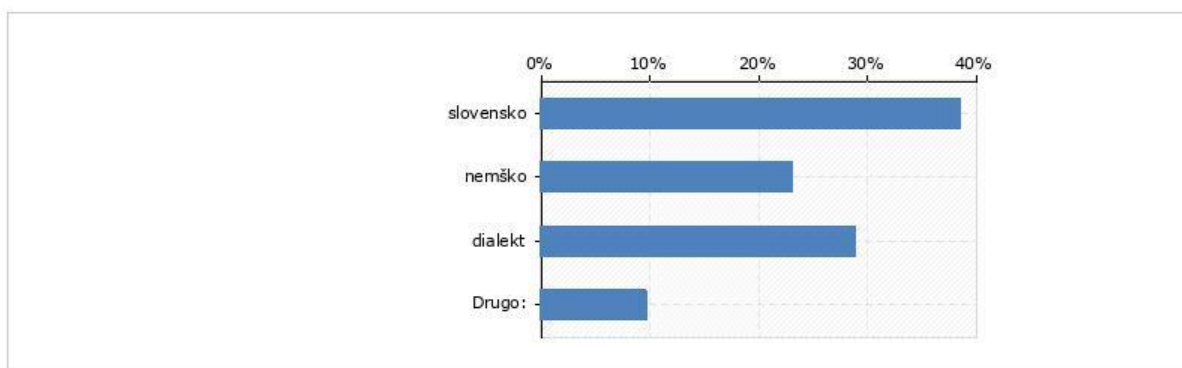
starši, šola, prijatelji
narodna manjšina koroških Slovencev
starši, družina, šola, cerkev, kulturno društvo ...
Slovenija
moji starši, moji dokumenti, kje živim
kultura
kraj bivanja
družba
okolje
državljanstvo in kultura
mama, ki govori izključno nemško, oče, ki je koroški Slovenec.
jeziki
družina / predniki
starši
okolje in družba
od kod prihajam
da živim v Sloveniji
je nimam

Moj materni jezik je:

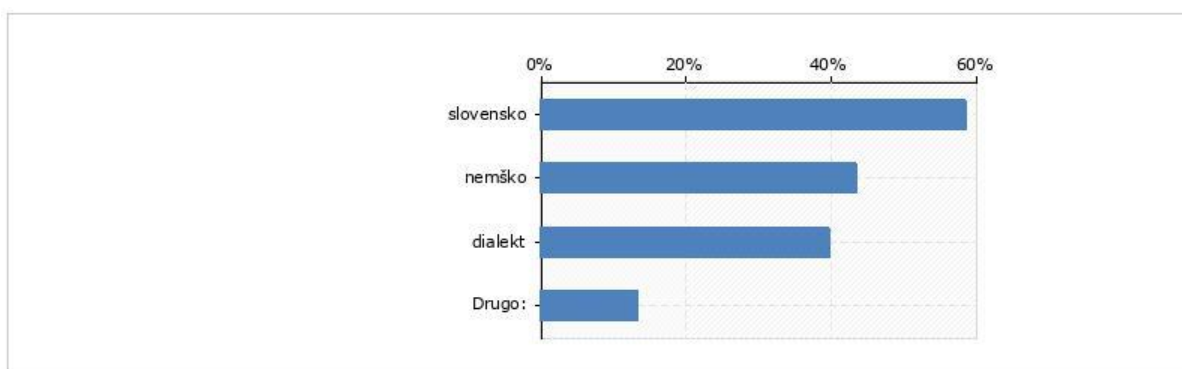
kitajščina
španščina
italijanščina

Najbolj domače se počutim, ko govorim:

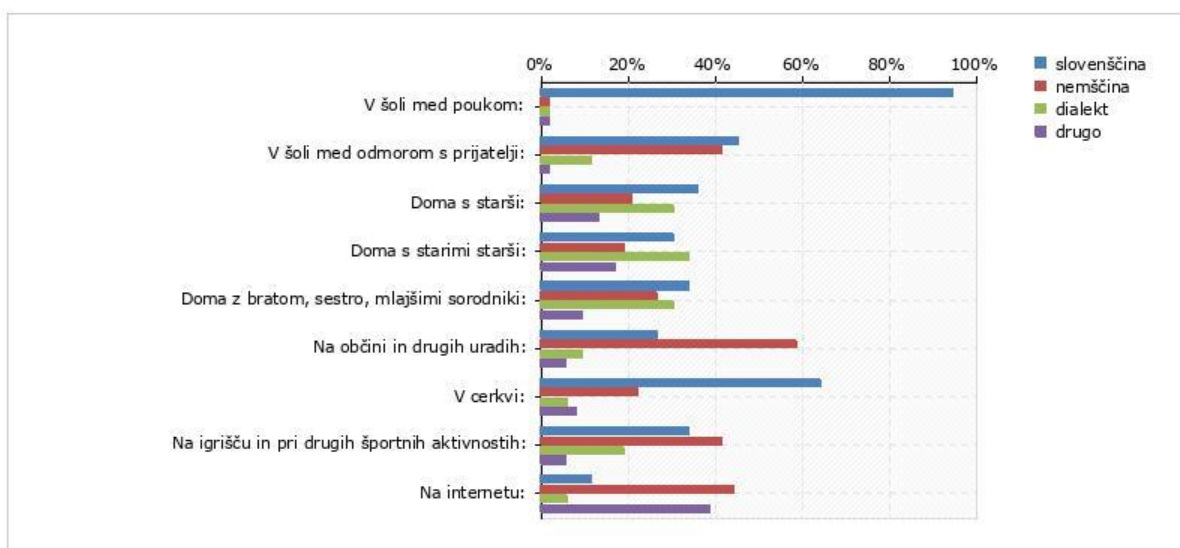
nemško in slovensko
kitajsko
nemško narečje ali slovensko
italijansko

Doma govorimo:
Možnih je več odgovorov

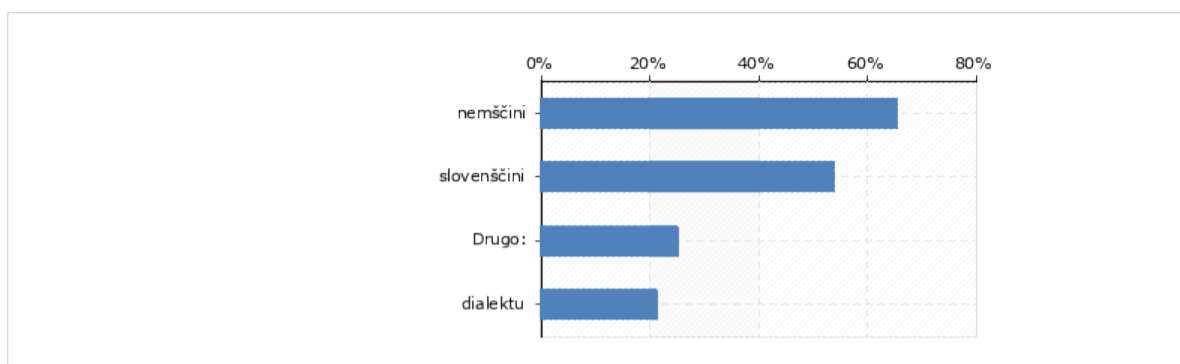

hrvaško
špansko in nemško
kitajsko
italijansko
hebrejsko
italijansko

V kateri situaciji govoriš kateri jezik:

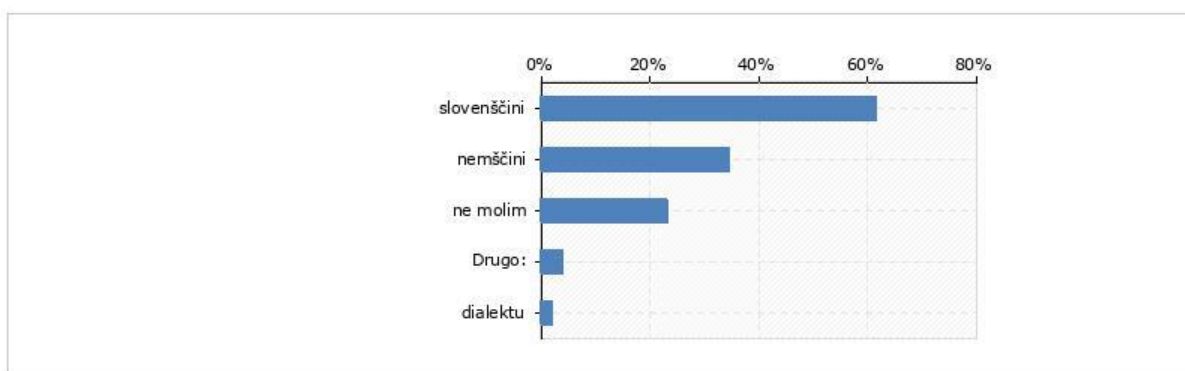

Ko sanjam, sanjam v:
Možnih je več odgovorov

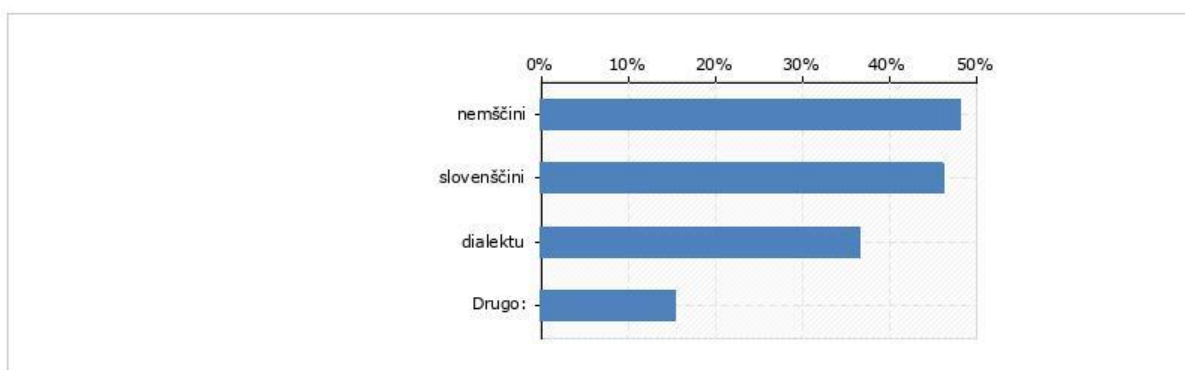
hebrejščini
odvisno od sanj
angleščini
odvisno (angleščina, slovenščina, nemščina)
italijanščini
angleščini

Ko molim, molim v:
Možnih je več odgovorov

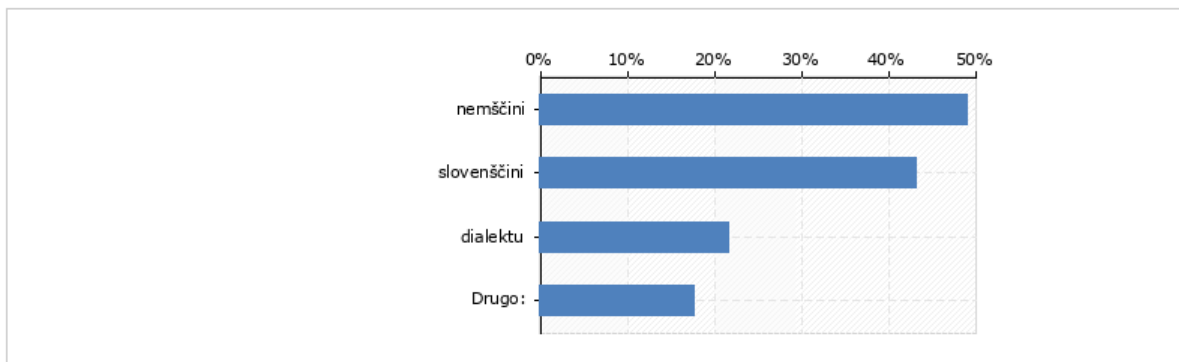
arabščini
italijanščini

Ko se doma skregamo, se jezim v:
Možnih je več odgovorov

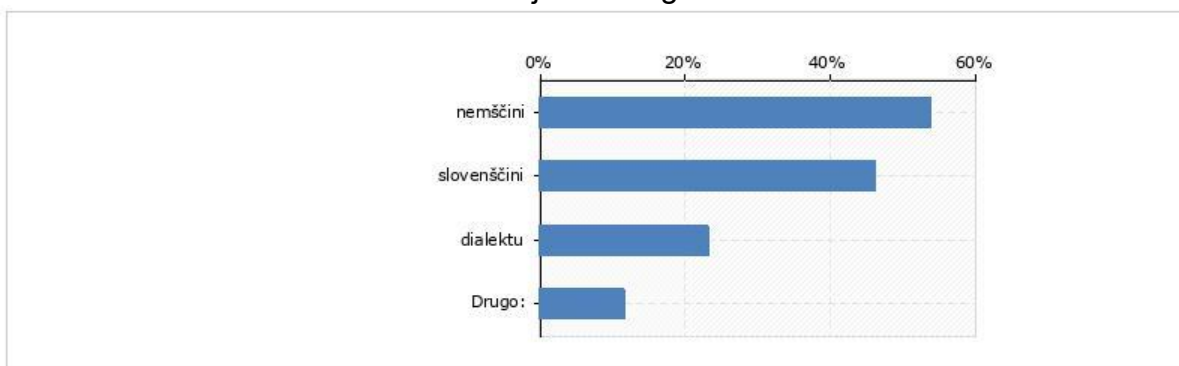
angleščini
bosanščini
angleščini
hebrejščini
italijanščini

Dnevnik (svoja razmišljanja, misli...) pišem v:
Možnih je več odgovorov

ne pišem dnevnika
italijanščini
angleščini
angleščini
nimam dnevnika

Večino časa razmišljam v:
Možnih je več odgovorov

angleščini
italijanščini

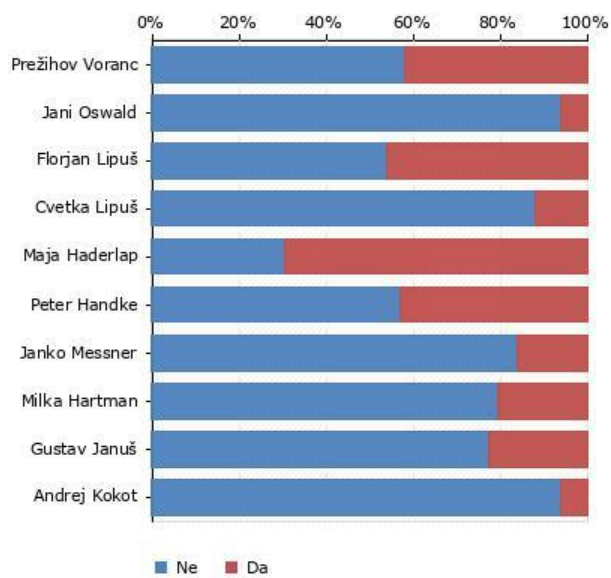
Navedi vsaj enega slovenskega pesnika ali pisatelja/slovensko pesnico ali pisateljico, ki ti je še posebej všeč:

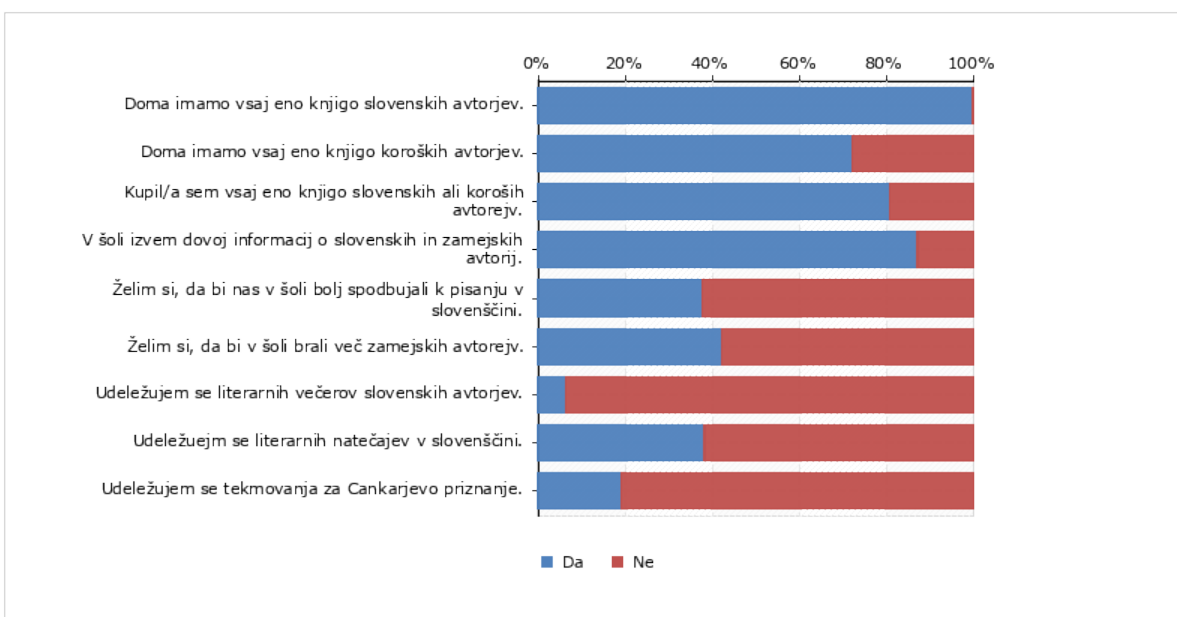
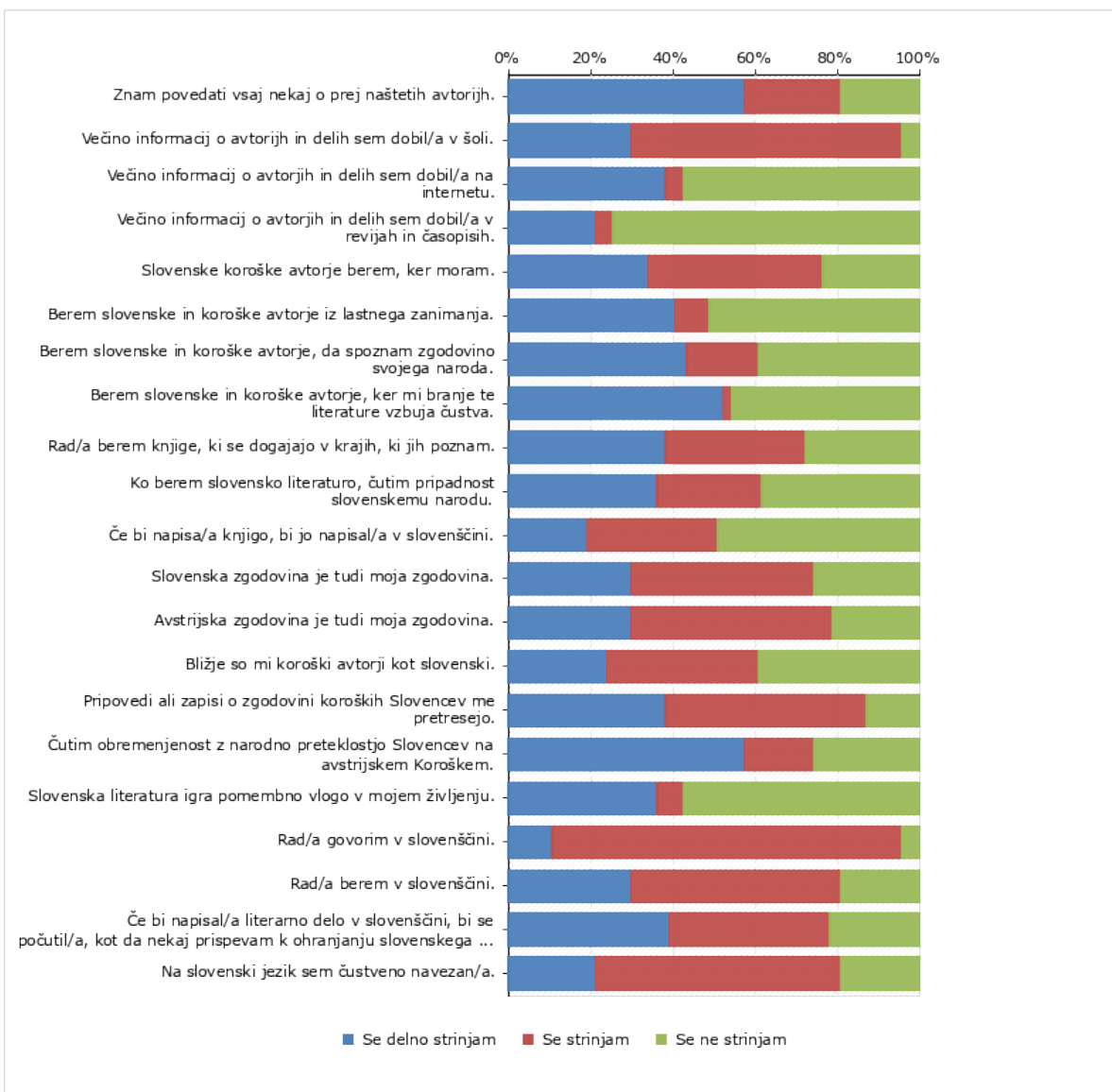
nobeden
Vinko Möderndorfer
Ivan Tavčar
Maja Haderlap
Primož Suhodolčan
Ivan Cankar
Luka Podlipnik
Maja Novak
Feri Lainšček
Ivan Cankar
France Prešeren
Drago Jančar
Simon Jenko
Gaja Prestor
Florjan Lipuš
Dragotin Kette
Prežihov Voranc
Fran Saleški Finžgar
Ivan Cankar, Josip Jurčič
ne vem
ne vem
France Prešeren, Ivan Cankar
France Prešern
Bojan Cvjetjačin
Desa Muck
France Prešeren
Dušan Čater
Desa Muck
Martin Kuchling

Navedi vsaj enega zamejskega pesnika ali pisatelja/zamejsko pesnico ali pisateljico, ki ti je še posebej všeč:

Dacia Maraini
Boris Pahor
J.K. Rowling
Maja Haderlap
J.K. Rowling
Anna Todd
nimam
noben
Milka Hartman
ne poznam
J.K. Rowling
Gustav Januš
Janko Messner
ne vem
John Green
J.K. Rowling
Joel Dicker
Gogolj
ne poznam
Vinko Möderndorfer
ne vem
ne vem
ne vem
Florjan Lipuš
odkrita rečeno, ne poznam nikogar
Peter Handke

Prebral sem vsaj eno delo sledečega avtorja/avtorice: (n = 50)

Moja najljubša knjiga slovenskega ali koroškega avtorja je:

Erotika
Nebo v očesu lipicanca
Boštjanov let
Kit na plaži ali Angel pozabe
trenutno je nimam
nimam najljubše knjige
Solzice
Solze so za luzerje
Kot v filmu
Čefurji raus
Cvetje v jeseni
(ne)obstoj
Angel pozabe
Angel pozabe
ne vem
nobena
To noč sem jo videl
Vilinska pot
Deček v črtasti pižami
nimam
Izza kongresa ali umor v teritorialnih vodah
Angel pozabe
Pod svobodnim soncem
Angel pozabe
Bratovščina sinjega galeba
Na klancu, Hlapec Jernej in njegova pravica, Deseti brat
Angel pozabe
ne vem
Pojdi z mano

Ko slišim besedo domovina, pomislim na:

svojo državo
dom, družino, prijatelje
dom
Avstrijo ali Celovec
Gorenjsko
gore
na dom, v katerem rada živim
gore
hišo
naš bilčovski dialekt
Avstrijo
kraj, kjer sem doma in je moja družina
družino
Koroško
Koroško
Ljubljano
rodni kraj - Slovenijo
Slovenijo
mojo vas - dolino Rož
Italijo
ljubezen, pripadnost, tam kjer je moje srce
dom, na Koroško
Sele (moja vas)
družino
Celovec
zgodovinsko okolico Slovenije
kraj, kamor me vleče srce
svojo domovino

Rad/a imam slovenski jezik, ker:

je edinstven in poseben.
me spominja na družino.
ima toliko lepih in neprevedljivih besed.
sem z njim odraščal.
ga povezujem z lepimi spomini z družino.
je moja materinščina.
je lep.
me ga je naučila moja mati.
sem edina v moji družini, ki govori ta jezik.
je del mojega življenja.
je to moj jezik in z njim odraščam.
je nekaj posebnega.
je moj materni jezik.
imam več možnosti.
je moj materni jezik, je nekaj posebnega saj ga govori samo 2mil. Ljudi.
je poseben.
je to moja domovina.
sem delno odraščala z njim in mi omogoča komunikacijo z mojimi prijateljicami.
sem ponosna Slovenka.
ker ga govorim od rojstva.
je del mojega otroštva.
ker se počutim obvezanega, da ohranim vaško narečje.
sem ga govorila z mojim očetom.
je to moja materinščina.
ga že dolgo govorim.
je moja materinščina in zelo lep jezik.
je materni jezik.
ima lepi zven.
se v njem enostavno sporazumevam.
se počutim domače, če ga poslušam.

Letos obeležujemo stoto obletnico koroškega plebiscita. Kaj tebi osebno pomeni ta dogodek?

Z dogodkom se ne počutim tako povezano oz. mi ne pomeni kaj veliko.
To je nekako tudi moja zgodovina.
Pomeni mi veliko.
Je del zgodovine, ki je tvorila sedanjost.
Zame je važen zgodovinski dogodek, ki spada k zgodovini Avstrije in Slovenije ter katerega se je treba spomniti.
Vesela sem, da je Koroška del Avstrije in ne Slovenije.
Ne toliko, ker nisem prava koroška Slovenka.
Vesela sem, da ta del Koroške Avstriji pripada.
Mi ni pomemben.
Pravzaprav nič kaj preveč.
Osebni nič, a se zavedam, da se predniki v tem obdobju zelo trpeli.
Pomeni prostorsko zmanjšanje domovine.
Nič.
Osebno mi ne pomeni veliko.
Pomemben dogodek za obstoj koroških Slovencev.
Važno je, da se spomnimo zgodovine.
Počutim se mladega.
Pomeni mi zelo veliko.
Ne vem.
Je bil zelo važen za našo zgodovino.
Poseben občutek.
Meni je to nateg, saj so nas obrali našega (slovenskega) ozemlja.
Ponosna sem na naše prednike.
Skoraj nič.
Jaz sem vesela, da so se moji predniki odločili za Avstrijo.
Meni osebno pomeni veliko saj je to del moje domovine.
Pravzaprav nič.

Mi želiš sporočiti še kaj drugega v povezavi s to temo, kar ni bilo navedeno v vprašanjih? Napiši! Vesela bom tvojih komentarjev in razmišljanj.

Iskreno se ne posvečam slovenstvu na Koroškem, saj tej tematiki nisem tako blizu, kot nek Slovenec, rojen v Avstriji, na Koroškem.
Koroški Slovenci bi se morali bolj zavedali identitete in zgodovine.
Slovenščina je jezik, ki ga moraš ceniti in biti vesel, če ga znaš!
Rad berem knjige v slovenščini, vendar imam raje knjige prevedene v slovenščino!
Premalo je slovenskih avtorjev, ki pišejo moderna besedila.
Ponosna sem, da sem koroška Slovenka.
Mislim, da je zelo pomembna naša zgodovina, brez katere ne bi bili tam kjer smo, ampak zdi se mi da moramo še koroški Slovenci tudi prikazati v drugi luči.
Sem mnenja, da kljub temu slovenski jezik ni dovolj cenjen.

Analiza vprašalnika

Na vprašalnik je odgovorilo 53 dijakov višjih letnikov celovške gimnazije. Večina, skoraj polovica, se je narodno opredelila za koroške Slovence oz. koroške Slovenke.. Sledijo odgovori Slovenec/Slovenka, Avstrijec/Avstrijka ter Korošec/Korošica. Ena izmed anketiranih se je opredelila za evropsko državljanke, ena za Kitajko in ena za Italijanko.

Odgovori, kaj vpliva na njihovo narodno identiteto ,so bili različni, vendar bi jih v grobem lahko razdelili na primarno okolje (družina, starši, korenine, predniki itd.), jezik ter okolje (šola, prijatelji, cerkev, kulturno društvo). Večina anketirancev je za svoj materni jezik izbrala slovenščino, sledi nemščina, na tretjem mestu pa sta oba jezika. Večina anketirancev se počuti najbolj domače, ko govori v slovenščini, sledi dialekt in nato nemščina. Pri večini vprašanih doma govorijo slovensko, odgovora nemško in dialekt sta precej izenačena. Vsi anketiranci govorijo v šoli med poukom slovensko. Med odmorom sta pretežno v uporabi oba jezika, torej slovenščina in nemščina. V primarni družini jih večina govori v dialektu, še posebej s starši in starimi starši. Z drugimi sorodniki (bratje, sestre in drugi mlajši sorodniki) so v uporabi tako slovenščina kot tudi nemščina in dialekt. Na občini in drugih uradih se po večini uporablja nemščina. V cerkvi anketiranci uporabljajo slovenski jezik. Pri športnih aktivnostih sta slovenščina in nemščina izenačeni, z rahlo večjo uporabo nemškega jezika. Na internetu mladi govorijo v nemščini in drugem jeziku, najverjetneje v angleščini.

Naslednji sklop vprašanj je preverjal jezikovno rabo v osebni sferi. Večina anketirancev na vprašanje, v katerem jeziku sanjajo, jih večina odgovarja, da v nemščini sledita odgovora slovenščina in drugo (italijanščina, angleščina, hebrejščina ter odvisno od sanj). Na vprašanje, v katerem jeziku moliš, odgovarjajo, da v slovenščini, sledi nemščina. Zanimiv je odgovor na vprašanje, v katerem jeziku se doma jezijo, ko se skregajo. Tu sta si jezika (slovenščina in nemščina) precej izenačena. Dnevniške zapise večina piše v nemščini, sledi slovenščina, dialekt in drugo. Pri vprašanju, v katerem jeziku večino časa razmišljajo, dijaki v večini odgovorijo, da v nemščini.

Drugi del vprašalnika se je osredotočal na literarno recepcijo med mladimi. Spraševala sem jih po enem slovenskem pesniku ali pisatelju/slovenski pesnici ali pisateljici, ki jim je všeč. Odgovore bi lahko razvrstili na tradicionalno klasično strujo slovenskega literarnega kanona (Prešeren, Cankar, Tavčar, Jenko, Prežih, Jurčič, Kette, Saleški Finžgar), sodobno slovensko književnost (Möderndorfer, Suhodolčan, Lainšček, Muck, Čater) ter zamejsko književnost (Haderlap, Podlipnik, Lipuš, Kuchling). Trije anketiranci so na vprašanje odgovorili z imeni slovenske pop glasbene struje, ki jih v kontekstu te raziskave ne moremo prištevati med literarne ustvarjalce.

Ko smo dijake spraševali po zamejskih literarnih ustvarjalcih, so nekateri besedno zamejski interpretirali kot tuji, zato smo dobili precej neveljavnih odgovorov. Med koroškimi literarnimi avtorji mladi večkrat omenijo Majo Haderlap in Florjana Lipuša. Pojavi se tudi odgovor Peter Handke, Janko Messner, Milka Hartman in Gustav Januš. Kot zamejski avtor italijanske manjšine se pojavi Boris Pahor. Večina dijakov na to vprašanje odgovori, da bodisi nima najljubšega avtorja bodi si ne pozna nobenega ali pa pusti vprašanje prazno.

Ko sprašujemo po prebranih delih koroških avtorjev, zavzema prvo mesto Maja Haderlap, sledijo Prežihov Voranc, Peter Handke in Florjan Lipuš. Večina anketirancev bi vsaj delno znala naštetati nekaj informacij o koroških avtorjih. Dvajset procentov je takšnih, ki o avtorjih ne bi vedeli povedati ničesar. Večino podatkov so dijaki pridobili v šoli, manj pa na internetu ali v revijah oziroma časopisih. Večina dijakov prej naštete avtorje bere, ker mora. S trditvama *berem iz lastnega zanimanja* in *berem, da spoznam zgodovino svojega naroda*, se anketiranci delno strinjajo in ne strinjajo. Skoraj nihče ne posega po slovenski literaturi z željo, da bi mu ta vzbudila čustva. Zelo uravnoteženi so odgovori na trditev *rad berem knjige, ki se dogajajo v krajih, ki jih poznam*. Večina se ne strinja s trditvijo *ko berem slovensko literaturo, čutim pripadnost slovenskemu narodu*. Velik del vprašanih je slovensko in avstrijsko zgodovino označil kot tudi svojo lastno. Večino pretresejo zapisi o zgodovini koroških Slovencev, vendar se s trditvijo *čutim obremenjenost z narodno preteklostjo Slovencev na avstrijskem Koroškem* le delno strinjajo. Četudi velika večina rada govori in bere v slovenščini, slovenska literatura ne igra pomembne vloge v njihovem življenju. Kljub temu se

večina strinja in delno strinja s tem, da bi, če bi pisali literaturo, to počeli v slovenščini. Velika večina je na slovenski jezik čustveno navezana.

Vsi imajo doma vsaj eno delo slovenskih avtorjev, sedemdeset odstotkov vprašanih pa ima doma tudi knjigo koroških avtorjev. Pav tako je skoraj osemdeset odstotkov anketirancev kupilo vsaj eno literarno delo slovenskega ali koroškega avtorja oz. avtorice. Večina meni, da v šoli izve dovolj informacij o slovenskih in zamejskih avtorjih. Ne želijo si, da bi jih v šoli bolj spodbujali k pisanju ali k branju v slovenščini. Skoraj nihče se ne udeležuje slovenskih literarnih večerov, tudi udeležba na tekmovanju za Cankarjevo vprašanje je zgolj devetnajst odstotna. Nekoliko več (38 %) dijakov se udeležuje literarnih natečajev v slovenščini.

Največkrat kot najljubšo knjigo dijaki izberejo delo *Angel Pozabe*. Preostanek odgovorov, ki se pojavijo zgolj enkrat, bi lahko, ravno tako kot avtorje, razvrstili v tradicionalna kanonska dela (*Erotika, Solzice, Cvetje v jeseni, Pod svobodnim soncem, Na klancu, Hlapec Jernej in njegova pravica, Deseti brat*), dela slovenske mladinske literature (*Solze so za luzerje, Kot v filmu, Nebo v očesu lipicanca, Bratovščina Sinjega galeba, Kit na plaži, Pojdi z mano*), slovenski kriminalni roman (*Izza kongresa ali umor v teritorialnih vodah*) ter sodobno slovensko književnost (*To noč sem jo videl, Čefurji raus, Boštjanov let*). Samo en odgovor vključuje pesniško zbirko, in sicer delo Aleša Jelenka (*ne*)obstoj.

Odprti tip vprašanja je anketirance spraševal po asociaciji na besedo *domovina*. Odgovore lahko razvrstimo na geografske (Gorenjska, Koroška, gore, Ljubljana, dolina Rož, moja vas), emocionalne (dom, družina, prijatelji, hiša), geopolitične (država, Avstrija, Slovenija, Italija) ter jezikovne (naš dialekt). Sledeče vprašanje je anketirance spraševalo po zaključku stavka *Rad/a imam slovenski jezik, ker:*. Odgovori so bili emocionalne narave (me spominja na družino; sem z njim odraščal; ga povezujem z lepimi spomini na družino; me ga je naučila moja mati; je del mojega življenja; je moja materinščina; je moja domovina; sem delno z njim odraščala; sem ponosna Slovenka; sem ga govorila s svojim očetom; se počutim domače, ko ga govorim; se počutim obvezanega, da ohranim vaško narečje; je del mojega otroštva) jezikovno interesne narave (je edinstven in poseben; ima toliko lepih in neprevedljivih besed; je lep; sem edina v družini, ki govori slovensko; je nekaj posebnega; ima lep zven) in komunikacijske narave (mi omogoča komunikacijo z mojimi prijateljicami; se v njem enostavno sporazumevam; ga že dolgo govorim).

Ko dijake sprašujemo po njihovem odnosu do plebiscita, je večina do dogodka nevtralna (Mi ne pomeni kaj veliko; ne toliko; mi ni pomemben; pravzaprav nič kaj preveč; nič; osebno mi ne pomeni veliko; ne vem skoraj nič itd.). Nekateri v dogodku prepoznajo zgodovinsko pomembnost, a so do njega distancirani (to je nekako tudi moja zgodovina; je del zgodovine, ki je tvorila sedanost; je važen zgodovinski dogodek [...], ki se ga je potrebno spominjati; zavedam se, da so predniki v tem obdobju zelo trpeli; pomemben dogodek za obstoj koroških Slovencev; važno je, da se spominjamo zgodovine; pomeni mi zelo veliko; je bil zelo važen za našo zgodovino; poseben občutek; pomeni mi veliko, saj je del moje domovine). Nekateri zavzamejo stališče, da je bil plebiscit pozitiven dogodek (vesela sem, da je Koroška del Avstrije; vesela sem, da ta del Koroške pripada Avstriji; ponosna sem na naše prednike; vesela sem, da so se predniki odločili za Avstrijo) nekateri pa vidijo dogodek v negativni luči (Obrali so nas našega (slovenskega) ozemlja; pomeni prostorsko zmanjšanje domovine). Na podlagi rezultatov vprašalnika lahko zaključimo, da ima slovenski jezik med mladimi še vedno močno identifikacijo s slovensko narodno identiteto. Je jezik zasebne sfere, družinskega in religioznega okolja. Najstniki imajo do slovenščine pozitiven odnos, radi govorijo v jeziku, ki ga dojemajo za svojega in se zavedajo pomena njegovega ohranjanja. Odnos do slovenske in manjšinske literature je, ravno obratno, precej mlačen in nevtralen. Mladi znajo naštet nekaj kanonskih avtorjev in del, doma imajo tudi nekaj slovenskih knjig, vendar slovenska ali manjšinska literatura v njihovem življenju, narodni identiteti in formiranju ne igra vidnejše vloge. Prav tako ne izražajo želje po večji didaktični spodbudi pri branju in pisanju v materinščini. Zavedajo se pomena zgodovinskih dogodkov in historičnega pomena ohranjanja slovenskega jezika na tem geografskem območju, vendar po večini do njih ne zavzemajo kritične distance.

Intervju s prof. Mario Mletschnig

Vprašanje: Videli ste rezultate spletnega vprašalnika. Ste bili presenečeni nad rezultati?

Odgovor: Ja. Bila sem resnično presenečena. Pričakovala sem, da bo imela večina slovenščino za materni jezik. Zelo me je presenetilo, da je večina nemško govorečih in to, da med seboj govorijo v nemščini. To je potem vplivalo na njihov izbor knjig in avtorjev, ki jih poznajo oziroma ne poznajo.

Vprašanje: Ko ste ravno omenili izbor in poznavanje knjig. Če bi lahko sama strnila rezultate raziskave, bi lahko zaključila, da imajo mladi radi slovenski jezik, da so na jezik čustveno navezani, vendar kljub temu ne berejo literature. To me je presenetilo, saj sama izhajam iz prepričanja, da če imaš nek jezik rad, boš to ljubezen izkazoval z branjem in morda celo pisanjem v tem jeziku.

Odgovor: Kultura branja je šla v pogubo zaradi centralne mature. Mi imamo predpisan učni načrt, ki je bolj ali manj okviren. Predelati moramo vse besedilne vrste in literaturo po obdobjih, pri čemer se razlikuje od učnega načrta s Slovenijo po tem, da mi pravzaprav ne predelamo svetovne literature (prevedene v slovenščino.) Kar sem sama vedno delala, je to, da sem svetovne avtorje, na primer Kundero, pa realiste, francoske avtorje in drugo, sem vedno delala. Sedaj pa dejansko za to ni več časa. Mi se trudimo s temi besedilnimi vrstami, in to, kar se bere, je v bistvu tista ena knjiga, ki je za referat. In to je v bistvu vse. Ko sem videla odgovore vprašalnika, ko so omenjali, katere avtorje in dela poznajo, sem točno vedela: to je snov sedmega razreda, to je snov šestega razreda in tako naprej. To je torej dobro, poznajo te avtorje in poznajo ta dela. In temu je tako zato, ker je to bilo po učnem načrtu.

Nova centralna matura je po mojem mnenju res izpodrinila branje, saj za obravnavno književnih del enostavno ni več časa.

Drugi razlog je tudi to, da se je število šolskih ur za slovenski jezik zmanjšalo. Nekoč smo imeli, recimo v petem razredu tri ure, zdaj sta samo dve. Preprosto ni več časa. Da bi pa brali sami doma, večini prav tako primanjkuje čas.

Na nižji stopnji (prvi do četrti razred gimnazije, kar je po slovenskem sistemu šesti, sedmi, osmi in deveti razred osnovne šole, op. Z. F.) morajo dijaki pisati literarni dnevnik. Vsak mesec preberejo eno knjigo in o njej pišejo. Sama sem letos imela začetnike. Od njih ne morem zahtevati, da imajo od prvega razreda naprej literarni dnevnik, saj tega jezikovno ne zmorejo, ne glede na dolžino in zahtevnost knjige. Zdaj sem začela delati v tretjem razredu vsak mesec po eno knjigo. Vendar ko pridejo ti dijaki v peti razred (slovenski prvi letnik gimnazije, op. Z. F.) spet ni časa. Pojavi se tudi problem iskanja obnov na spletu, ker knjige sploh niso prebrali.

Lahko bi zaključila, da je to res velik problem na naši šoli. Dijaki klasične slovenske literature sploh ne poznajo, kaj šele sodobne.

Vprašanje: To sem tudi jaz opazila. Dijaki poznajo par kanonskih avtorjev, npr. Cankar, Prešeren, sodobnih avtorjev pa ne. Kaj pa mislite, da najbolj vpliva na to, da bo dijak postal bralec? Se to začne že v primarni družini ali je za to bolj odgovorna šola in profesorji?

Prepričana sem, da okolje in družina igrata zelo veliko vlogo. Če otrok že s prvim letom ne dobi otroške slikanice, se tudi pozneje ne bo ukvarjal z branjem. Tudi moje osebne izkušnje to potrjujejo. Imam dva otroke, in oba sta zelo rada brala. Kamorkoli sem šla, sem domov prinesla knjige.

Tudi svoj nečakinji sem kupila prvo knjigo in sicer dvojezično *Mali jaz sem jaz – Das kleine Ich bin Ich*, ker doma govorijo nemško. Pa je svak rekel: »Poglej Haidi, tvoja prva knjiga, pa še vindiš je!« (slovensko, op. Z. F.) Nečakinja do sedmega leta sploh ni imela nobene knjige! In to se kasneje zelo pozna, to kot profesor zelo dobro vidiš. Otroci, ki imajo doma knjige, ki imajo doma knjižnico, ti otroci berejo. Berejo tudi med poukom, na hodnikih, ker jih to zanima. Seveda je tukaj tudi šola. Marsikateri otrok, ki pride k nam iz ljudske šole (po slovenskem šolskem sistemu je to ekvivalent prvim štirim razredom osnovne šole, op. Z. F.), ne ve, kaj je to branje knjig. Pri starosti deset let to potem zelo težko spremeniš. Pri nas se pojavi še ena težava in sicer jezikovna.

Vprašanje: Seveda. Za branje literature potrebuješ visok jezikovni register, saj v nasprotnem primeru postane branje muka. V tem primeru moraš biti zares zelo motiviran, da vztrajaš. Mladi so zares preobremenjeni, veliko se od njih zahteva na različnih področjih. Zato je razumljivo, da otroci in najstniki ne najdejo ne časa ne motivacije, da bi se trudili z branjem leposlovja v drugem, ali celo za nekatere, tretjem tujem jeziku.

Če se vrneva k rezultatom vprašalnika. Ko smo jih spraševali po najljubšem romanu, je večina odgovorila, da je to delo Maje Haderlap, *Angel pozabe*. Kako bi to komentirali?

K temu je pripomoglo več dejavnikov. Kot prvo bi omenila tega, da je Maja Haderlap sodobna avtorica in da živi med nami. Srečamo jo lahko na večini kulturnih prireditvev in imamo pred seboj obraz. Kot drugi razlog bi omenila, da veliko mlajših kolegic prihaja iz tega kraja, kjer je Maja Haderlap doma. Poleg tega je to eden redkih, če ne edini roman koroških avtorjev, s katerim se ukvarja večina dijakov na šoli. Žal pa v večini razredov niso predelali Janka Messnerja ali pa Florjana Lipuša. Je pa tudi res, da Maja Haderlap piše jasno in razumljivo. Florjana Lipuša moraš dvakrat prebrati in celo imeti ob sebi nekoga, ki ti poda dodatno razlago. Šele nato lahko vidiš in razumeš, kako zelo lep je ta jezik. Kako vsebinsko poln in metaforičen je. Tudi Gustav Januš nas kdaj obišče na šoli, tudi za maturo je bil že dvakrat. Med težko razumljive in posledično manj popularne koroške avtorje sodi tudi Jani Oswald.

Vprašanje: Eno od vprašanj, ki se je pojavilo v vprašalniku, je bilo tudi to, ali ima kakšen vpliv na njihov izbor del dejstvo, da se dogajajo v njim poznanih krajih ali da obravnavajo teme iz zgodovine koroških Slovencev. Večina je odgovorila, da to ne igra posebne vloge. Zanimivo mi je bilo torej videti, da je jezik še vedno glavna vez, glavni identifikator s slovenstvom, slovenska literatura pa ne. Seveda je večina odgovorila, da jih pretresejo zapisi o zgodovini koroških Slovencev, ampak sem skorajda prepričana, da bi enak odgovor dobila, če bi jih spraševala po kateri koli drugi krivci, ki se je dogajala skupinam ljudi in narodom po drugi svetovni vojni. Videti je torej, da je ta emocionalna vez s polpreteklo zgodovino zares oslabela, da oni ne čutijo, da so posredno ali neposredno vpleteni v to zgodovino. Tudi ko sem jih spraševala o

plebiscitu, je večina zavzela nevtrarno držo. Se vam zdi, da bi morali mladi zavzeti bolj kritično držo, še posebej v luči vsega, kar se trenutno dogaja v Evropi in po svetu?

Absolutno. Če primerjam obdobje pred 25 ali 50 ali čas, ko sam sama obiskovala to slovensko gimnazijo, si upam trditi, da smo bili dijaki politični. Danes politika večine ne zanima več. Ne zanima jih, kaj se je dogajalo za časa plebiscita, ne zanima jih, kaj se je dogajalo v sedemdesetih letih, ne zanima jih, kaj je člen sedem. Če povem primer iz pouka: za obletnico avstrijske državne pogodbe sem jim skopirala člen sedem in potem dve besedili iz Slovenije na to obletnico. Sledilo je vprašanje, kaj oni mislijo o členu sedem, ali se ga dosledno upošteva ali ne itd. Nad odgovori sem bila negativno presenečena. Kot dijaki slovenske gimnazije, so na vprašanja odgovarjali v smislu, da je vse v redu, da je člen sedem v celoti upoštevan. Zdi se mi, da naši dijaki, koroški Slovenci, niso politični. Nemško govoreče Korošcev bolj motivira tisto končno spričevalo, da so obiskovali slovensko gimnazijo in v tem jeziku tudi maturirali. Dijakov, ki pa prihajajo iz Slovenije, politika ne zanima. Je pa res, da je v povezavi z literaturo, ta gotovo del njihove identitete. Knjiga, napisana v slovenščini, predstavlja del njihove identitete. Oni se popolnoma identificirajo s slovensko književnostjo, napisano skozi vsa stoletja. Pri čemer se koroški Slovenci, vsaj večina njih, ne identificira s slovensko knjigo.

Če prebiramo npr. Messnerja, je opisano, kaj vse so doživeli naši predniki, in to ne dvesto let nazaj, temveč petdeset let nazaj! Mnogo dedkov in babic naših dijakov je to doživelo, tudi moji starši so to doživeli. In to te emocionalno zelo prizadene. Pri tej generaciji, ki sedaj obiskuje slovensko gimnazijo, tega občutka definitivno nimam. Da je del mene, moje identitete, moje kulture tudi slovenska knjiga. Povedala bi še en primer iz pouka na daljavo pri tretješolcih. Dobila sem dve elektronski sporočili staršev, češ, kaj si mislim, da pošiljam naloge (za pouk slovenščine, op. Z. F.) samo v slovenskem jeziku in če se ne zavedam, da pri njih doma govorijo nemško. Pričakovali so torej, da bi jaz za pouk slovenščine, na slovenski gimnaziji, navodila za vaje še dodatno zapisala v nemščini. Ko so prišli v šolo, sem jim razložila, da gre za slovenski jezik. Ta mama mi je dejala, da bo njen sin postal gozdar in da se želi pogovarjati v slovenščini samo za potrebe svojega dela v gozdu. Na to sem

odgovorila, da slovenščina ni samo jezik za v gozd. Svetovna literatura je napisana v tem jeziku! In tega zavedanja tu ni.

Vprašanje: Če se vrneva nazaj. Dejali ste, da ste bili vi in vaša generacija kot dijaki slovenske gimnazije veliko bolj politično angažirani. Mislite, da bi na isti vprašalnik dijaki pred desetimi ali dvajsetimi leti odgovarjali drugače?

Absolutno. Dobili bi totalno drugačne rezultate! To je zdaj tudi rezultat časa, teh tridesetih let. Pred tridesetimi leti je bila to slovenska gimnazija. Danes je zunaj napis »Slovenska gimnazija«, ampak v bistvu, v srcu, tu nismo več slovenska gimnazija. Vse se bolj nagiba k dvojezični gimnaziji. Nemščina vedno bolj izriva slovenščino.

V preteklosti smo imeli več ur za slovenščino, vsaj tri ure več. Poleg tega, so nas poučevali ljudje, ki so sami izkusili zatiranje po drugi svetovni vojni in so se zares trudili, da smo ogromno brali. Knjiga je bila vsak teden na programu. Morali smo veliko brati in pisati. Dobili smo določeno literaturo, ki jo je bilo potrebno predelati za maturo, tako kot v Sloveniji. Sedaj imajo naši dijaki na voljo tri tematike. Kot dijak lahko ne prebereš niti ene slovenske knjige, klasične ali sodobne, in boš kljub temu naredil maturo. Jaz sem prva uvedla to, da smo za maturo brali tudi sodobnike, na primer Ferija Lainščka ali Matjaža Zupančiča in njegove drame. Želela sem torej uvesti to literaturo, ki jim je po temah in jeziku bližje kot na primer Prešeren. Vendar jih niti s tem nisem uspela pridobiti. Žal te sodobne slovenske literature pri nas skorajda ni na programu.

Vprašanje: Kje vi vidite prostor za izboljšave? Kako izboljšati sistem tako, da bi postala tudi slovenska knjiga del njihove identitete?

Jaz osebno bom kmalu zaključila s poučevanjem na slovenski gimnaziji. Me pa veseli, ker vidim, da leto za letom prihajajo mlade kolegice, ki vejo, da je treba brati. Vejo, da je potrebno, če si želiš zares usvojiti jezik, brati, brati, brati. Knjige, tudi sodobne slovenske, tako vse bolj vključujejo v pouk.

V prvi vrsti se mi zdi potrebno, da se od zgoraj navzdol nekaj spremeni. Na izobraževalni direkciji, pa ravnateljstvo - morajo vsi spoznati, da je treba podpirati slovenski jezik. Da moramo vsi skupaj poskrbeti, da dijaki vzljubijo slovenski jezik. Vsi so pripravljeni na spremembe in jih v teoriji podpirajo, zgodi pa se ne nič. Spremembe morajo biti sistemske.

Mislim, da se stvari spreminjajo na boljše. Želim si samo, da te mlajše kolegice, profesorice, ne bi prehitro obupale.

Spomnim se tudi, ko nas je na šoli obiskal Boštjan Gorenc Pižama. Obravnavali smo njegove *SLOLovenske klasike* in dijaki so bili zelo navdušeni, posebno nad njegovim Povodnim možem. Del te priredbe smo celo zaigrali. To je potrebno.

Podpora mora seveda priti s strani ravnateljstva in nadzornikov. Jasno in na glas je potrebno povedati, da je tu slovenščina na prvem mestu. Lahko vam povem še en primer, ki je vezan na šolstvo in sedanjo situacijo s koronavirusom. Avstrijska vlada je med počitnicami vsem dijakom financirala dvotedenski tečaj učenja nemščine, ki bo za dijake brezplačen. Vsi, ki prihajajo iz Slovenije in imajo to možnost, bodo tečaj izkoristili. Sama sem na ravnateljstvu zaprosila, da bi to organizirali tudi za slovenski jezik. Klegice so mi dejale, da bi bile pripravljene brezplačno vsaka en dan prevzeti poletni pouk slovenskega jezika. Ampak potem je nastopil prostorski problem, češ, da ni nikjer prostora, da bi se to organiziralo. V takih situacijah se jaz počutim manjvredno kot profesorica slovenščine.

Zaključek

Prvi del naloge, ki se ukvarja s shematizacijo avtorjev, je pokazal, da lahko koroški literarni prostor ponudi mnogo več kot zgolj literaturo, ki je tesno povezana z narodnimi vprašanji. Ugotovili smo, da se je družbena vloga zamejskega pisatelja močno spremenila in da se vseskozi razvija. Od Prežihovega Voranca in Janka Messnerja, ki sta v svoje literarno ustvarjanje vseskozi vpletala politična in ideološka stališča ter dojemala jezik kot bojišče za »slovensko stvar«, do Oswalda, ki jezik, nemški in slovenski, dojema zgolj kot zvočno igro. Med enim in drugim polom pa ustvarja Lipuš, ki meni, da bi moral biti cilj vsakega literata avtonomno stvarjenje, da je potrebno pisati zase in zaradi sebe. Maja Haderlap je umetnica, ki izraža osebno in intimno skozi oba jezika. Martin Kuchling pa je nekatere klasične teme »slovenske stvari« uspešno preobrazil v kriminalni žanr. Vidimo torej, kako se je družbena vloga zamejskega pisatelja transformirala in se bo transformirala še v prihodnje. Tudi oznaka »zamejski avtor« bo vse bolj izgubljala svojo težo, saj bi to književnost zlahka prištevali med slovensko književnost.

Rezultati spletnega vprašalnika so pokazali, da je slovenski jezik še vedno glavni identifikator slovenske narodne identitete med dijaki slovenske gimnazije. Literatura te vloge ne igra. Kot je povedala prof. Mletschnig, je za dijake, ki prihajajo iz Slovenije in iz slovenskega šolskega sistema, slovenska knjiga del njihove identitete. Slovenski narod se je osnoval kulturno in jezikovno, kar se pri pouku slovenščine v Sloveniji občuti. V zamejskih šolah, vsaj na dotičnem primeru slovenske gimnazije v Celovcu, je lovljenje ravnotežja med poukom slovnice in gradnjo jezikovnih kompetenc na eni ter poukom literature na drugi strani, izjemno težko delo. Profesorji so postavljeni pred zahtevno nalogo, to je pripraviti dijake na centralno maturo, ki poteka v slovenskem jeziku, in jih sočasno seznanjati s svetovno in slovensko književnostjo. Če dodamo med profesorjeve naloge še to, da vzgojijo vseživljenjske bralce slovenske in svetovne literature, hitro ugotovimo, da smo si zadali preobsežno nalogo. Glavni razlog, zakaj slovenska knjiga ne predstavlja dela identitete mladih zamejcev, je gotovo premajhno število ur slovenščine. Učni načrt zapoveduje obravnavno slovnice in besedilnih vrst, ki so v marsikaterem pogledu privilegirane. Za didaktiko književnosti je potreben čas, ki

ga v učnem načrtu znatno primanjkuje. Potem je tu še jezikovni primanjkljaj, saj potrebujejo dvojezični ali tujejezični dijaki več časa, da razvozljajo vsebinski pomen teksta, kar privede do izčrpanja možnosti za moralno ali estetsko izkušanje literature. Sama vidim rešitve na več področjih. Prvo je seveda sistemsko. Z določitvijo večjega števila ur za slovenščino bi dosegli tudi večje število ur za pouk književnosti. Drugo je na nivoju posameznih šol. Sama vidim velik doprinos k promociji bralne kulture v raznih literarnih dogodkih, ki se jih organizira na šolah. Kot je že prof. Mletsching omenila v zvezi z Majo Haderlap in Boštjanom Gorencem – Pižamo, je za mlade bralce velikega pomena, če vidijo, kdo stoji za napisanim. Tako se lažje identificirajo z avtorjem in končno tudi samim tekstom. Vidijo, da je za napisanim besedilom človek, ki je marsikdaj povsem drugačen od tistega, za kogar so ga imeli. Tako mladi bralci spoznavajo, da avtorji živijo v sodobnosti, o tem razmišljajo in pišejo. Menim, da bi tudi večja povezanost z matico imela pozitivne učinke na mlado bralsko publiko – obiski slovenskih knjižnic, literarnih večerov v Sloveniji, obisk gledališč, knjigarn ipd.

Viri in literatura

Dović, Marijan. "Empirična literarna znanost in literarni sistem S. J. Schmidta." *Slavistična revija* letnik 51. številka 3 (2003): str. 267-284.

<<http://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-1SFI04DT> Splet. Dostopno: 3. 4. 2020.

---. *Sistemske in empirične obravnave literature*. Ljubljana: ZRC, 2004.

---. *Slovenski pisatelj*. Ljubljana: ZRC, 2007.

Feining, Tanja. *Slovenščina v šoli: Zgodovina pouka slovenščine na Koroškem/Slowenisch in der Schule: Die Geschichte des Slowenischunterrichts in Karnten*. Celovec: Založba Drava, 2008.

Grafenauer, Ivan. *Slovenska biografija*. Ljubljana: ZRC, 2013.

Hladnik, Miran. "Kako je ime metodi?" *Slavistična revija* letnik 49. številka 1/2 (2001): str. 1-16.

<<http://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-M0CZXK6U>> Splet. Dostopno: 15. 4. 2020.

---. "Količinske in empirične raziskave literature." *Slavistična revija* letnik 43. številka 3 (1995): str.

319-340.

<<http://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-YJG1TMSH>> Splet. Dostopno: 15. 4. 2020.

Juvan, Marko. *Prešernovska struktura in svetovni literarni sistem*. Ljubljana: Literarno-umetniško društvo Literatura, 2012.

Juvan, Marko (ur.). *Prostori slovenske književnosti*. Ljubljana: ZRC, 2016.

Kos, Dejan. "Izhodišča in perspektive empirične literarne znanosti." *Slavistična revija* letnik 52. številka 4 (2004): str. 411-423.

<<http://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-DOCWFKKU>> Splet. Dostopno: 9. 5. 2020.

---. "Literarna zgodovina in koncept literarnega polja." *Primerjalna književnost* letnik 32. številka 1 (2009): str. 45-66.

<<http://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-SYWUVNIG>> Splet. Dostopno: 20. 5. 2020.

---. "Mediji in spremembe v literarnem sistemu." *Primerjalna književnost* letnik 40. številka 1 (2017): str. 29-41.

<<http://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-K5Y3ZZEZ>> Splet. Dostopno: 21. 5. 2020.

Krakar Vogel, Boža. *Poglavja iz književne didaktike*. Ljubljana: DZS, 2004.

Leben, Andrej. "Slovenska književnost na Koroškem in njena identiteta." *Koroški koledar* (1994): str.

73 – 76.

Leben, Andrej. (ur.). *Monologi in dialogi z resničnostjo*. Celovec: Drava, 1995.

---. "Nekaj nesistematičnih pogledov na sistem sodobne koroške slovenske literature." *Jezik in slovstvo*

letnik 59. številka 2/3 (2014): str. 111-116, 235.

<<http://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-XKDEOGSU>> Splet. Dostopno: 20. 4. 2020.

---. "Slovenska literatura na avstrijskem Koroškem." *Jezik in slovstvo* letnik 58. številka 4 (2013): str. 5-15, 81.

<<http://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-A8UUFE7Y>> Splet. Dostopno: 22. 4. 2020.

---. (ur.) *Zgodbe iz maTjaževe dežele: antologija slovenske proze na avstrijskem Koroškem*. Ljubljana:

Študentska založba, 2011.

Makarovič, Jan. "Slovenska identiteta kot meja in kot razlika." *Traditiones*. Številka 26 (1997): str.

163-171.

<<http://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:doc-PR0J7DRZ>> Splet. Dostopno: 20. 3. 2020.

Malle, Janko. "O etični identiteti kot relativni kategoriji v odnosih med Slovenijo in manjšinami." *Koroški koledar* (1997): str. 35–44. Mikolič, Vesna G. "Povezanost narodne in jezikovne zavesti." *Jezik in slovstvo* letnik 45. številka 5 (2000): str. 173-186.

<<http://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-5BD79SLS>> Splet. Dostopno: 27. 3. 2020.

Paternu, Boris. *Književne študije*. Ljubljana: Gyrus, 2001.

---. *Razpotja slovenske proze*. Novo mesto: Dolenjska založba, 1993.

Perenič, Urška. *Empirija v literarni vedi*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete, 2014.

---. *Empirično-sistemsko raziskovanje literature: konceptualne podlage, teoretski modeli in uporabni*

primeri. Ljubljana: Zveza društev Slavistično društvo Slovenije, 2010.

---. "V prerezu slovenske empirične literarne znanosti." *Slavistična revija* letnik 61. številka 1(2013):

str. 275-284, 285-295.

---. "Še k pojmu medialnosti". *Slavistična revija* letnik 65. številka 1 (2017): str. 3-19.

https://srl.si/ojs/srl/article/view/COBISS_ID-63767138 Splet. Dostopno: 1. 9. 2020.

Sturm-Schnabl, Katja. "Lovro Kuhar – Prežihov Voranc: nekaj misli o stoletnici njegovega rojstva."

Koroški koledar (1994): str. 59–68.

---. "Materinski jezik in ustvarjalna sila človeka." *Koroški koledar* (1971): str. 59–62.

Zavrtanik Zimic, Simona. *Pogovori s koroškimi Slovenci: O etični identiteti, slovenščini, dvojezični*

vzgoji in samopodobi. Celovec, Ljubljana, Dunaj: Mohorjeva založba. 1998.

Zupančič, Jernej. "Identiteta je merljiva. Prispevek k metodologiji proučevanja etnične identitete." *Razprave in gradivo - Inštitut za narodnostna vprašanja*. številka 33 (1998): str. 253-268. <<http://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-8JHTD1YV>> Splet. Dostopno: 1. 4. 2020.

Priloge:

- primer vprašalnika

Primer vprašalnika

Sebe bi opredelil/a kot:

Možnih je več odgovorov

- ☐ Slovenca/Slovenko
- ☐ Avstrijca/Avstrijko
- ☐ koroškega Slovenca/koroško Slovenko
- ☐ Korošca/Korošico
- ☐ Slovenca in Avstrijca/Slovenko in Avstrijko
- ☐ se ne narodno opredeljujem
- ☐ drugo:

Kaj vpliva na tvojo narodno identiteto?

Moj materni jezik je:

- ☐ slovenščina
- ☐ nemščina
- ☐ slovenščina in nemščina
- ☐ drugo:

Najbolj domače se počutim, ko govorim:

- ☐ slovensko
- ☐ nemško
- ☐ dialekt
- ☐ drugo:

Doma govorimo:

Možnih je več odgovorov

- ☐ nemško
- ☐ slovensko
- ☐ dialekt
- ☐ drugo:

V kateri situaciji govoriš kateri jezik:

	slovenščina	nemščina	dialekt	drugo
V šoli med poukom:	☐	☐	☐	☐
V šoli med odmorom s prijatelji:	☐	☐	☐	☐
Doma s starši:	☐	☐	☐	☐
Doma s starimi starši:	☐	☐	☐	☐
Doma z bratom, sestro, mlajšimi sorodniki:	☐	☐	☐	☐
Na občini in drugih uradih:	☐	☐	☐	☐
V cerkvi:	☐	☐	☐	☐
Na igrišču in pri drugih športnih aktivnostih:	☐	☐	☐	☐
Na internetu:	☐	☐	☐	☐

Ko sanjam, sanjam v:

Možnih je več odgovorov

- ☐ slovenščini
- ☐ nemščini
- ☐ dialektu
- ☐ drugo:

Ko molim, molim v:

Možnih je več odgovorov

- ☐ slovenščini
- ☐ nemščini
- ☐ dialektu
- ☐ ne molim
- ☐ drugo:

Ko se doma skregamo, se jezim v:

Možnih je več odgovorov

- ☐ slovenščini
- ☐ nemščini
- ☐ dialektu
- ☐ drugo:

Dnevnik (svoja razmišljanja, misli ...) pišem v:

Možnih je več odgovorov

- ☐ slovenščini
- ☐ nemščini
- ☐ dialektu
- ☐ drugo:

Večino časa razmišljam v:
Možnih je več odgovorov

- ☐ slovenščini
- ☐ nemščini
- ☐ dialektu
- ☐ drugo:

Navedi vsaj enega slovenskega pesnika ali pisatelja/slovensko pesnico ali pisateljico, ki ti je še posebej všeč:

Navedi vsaj enega zamejskega pesnika ali pisatelja/zamejsko pesnico ali pisateljico, ki ti je še posebej všeč:

Prebral sem vsaj eno delo sledečega avtorja/avtorice:

	Da	Ne
Prežihov Voranc	☐	☐
Jani Oswald	☐	☐
Florjan Lipuš	☐	☐
Cvetka Lipuš	☐	☐
Maja Haderlap	☐	☐
Peter Handke	☐	☐
Janko Messner	☐	☐
Milka Hartman	☐	☐
Gustav Januš	☐	☐
Andrej Koko		

	Se strinjam	Se delno strinjam	Se ne strinjam
Znam povedati vsaj nekaj o prej naštetih avtorjih.	☐	☐	☐
Večino informacij o avtorjih in delih sem dobil/a v šoli.	☐	☐	☐
Večino informacij o avtorjih in delih sem dobil/a na internetu.	☐	☐	☐
Večino informacij o avtorjih in delih sem dobil/a v revijah in časopisih.	☐	☐	☐
Slovenske koroške avtorje berem, ker moram.	☐	☐	☐
Berem slovenske in koroške avtorje iz lastnega zanimanja.	☐	☐	☐
Berem slovenske in koroške avtorje, da spoznam zgodovino svojega naroda.	☐	☐	☐
Berem slovenske in koroške avtorje, ker mi branje te literature vzbuja čustva.	☐	☐	☐
Rad/a berem knjige, ki se dogajajo v krajih, ki jih poznam.	☐	☐	☐
Ko berem slovensko literaturo, čutim pripadnost slovenskemu narodu.	☐	☐	☐
Če bi napisal/a knjigo, bi jo napisal/a v slovenščini.	☐	☐	☐
Slovenska zgodovina je tudi moja zgodovina.	☐	☐	☐
Avstrijska zgodovina je tudi moja zgodovina.	☐	☐	☐
Bližje so mi koroški avtorji kot slovenski.	☐	☐	☐
Pripovedi ali zapisi o zgodovini koroških Slovencev me preresejo.	☐	☐	☐
Čutim obremenjenost z narodno preteklostjo Slovencev na avstrijskem Koroškem.	☐	☐	☐
Slovenska literatura igra pomembno vlogo v mojem življenju.	☐	☐	☐
Rad/a govorim v slovenščini.	☐	☐	☐
Rad/a berem v slovenščini.	☐	☐	☐
Če bi napisal/a literarno delo v slovenščini, bi se počutil/a, kot da nekaj prispevam k ohranjanju slovenskega jezika na avstrijskem Koroškem.	☐	☐	☐
Na slovenski jezik sem čustveno navezan/a.	☐	☐	☐

	Da	Ne
Doma imamo vsaj eno knjigo slovenskih avtorjev.	☐	☐
Doma imamo vsaj eno knjigo koroških avtorjev.	☐	☐
Kupil/a sem vsaj eno knjigo slovenskih ali koroških avtorjev.	☐	☐
V šoli izvem dovolj informacij o slovenskih in zamejskih avtorjih.	☐	☐
Želim si, da bi nas v šoli bolj spodbujali k pisanju v slovenščini.	☐	☐
Želim si, da bi v šoli brali več zamejskih avtorjev.	☐	☐
Udeležujem se literarnih večerov slovenskih avtorjev.	☐	☐
Udeležujem se literarnih natečajev v slovenščini.	☐	☐
Udeležujem se tekmovanja za Cankarjevo priznanje.	☐	☐

Moja najljubša knjiga slovenskega ali koroškega avtorja je:

Ko slišim besedo domovina, pomislim na:

Rad/a imam slovenski jezik, ker:

Letos obeležujemo stoto obletnico koroškega plebiscita. Kaj tebi osebno pomeni ta dogodek?